

Guia per incorporar la dimensió comunitària a l'economia social i solidària

MARGES SCCL

Guia per incorporar la dimensió comunitària a l'economia social i solidària

Autoria

Anna Lite Diví

Col·laboració

Marta Ballester Frago
i Mònica Salas Torres

Edició

Marges SCCL

Maquetació

Gaizka Pagonabarraga

Il·lustració de portada

Anna Aparicio

Agraïments

Aquesta Guia ha estat possible gràcies a les aportacions de Jordi Garcia Jané, Josep Maria Navarro, Isis Sainz i Mariona Soler i de les iniciatives que ens han compartit la seva experiència Arqbag SCCL, Circula Cultura SCCL, Coop de mà SCCL, Espai Brotes SCCL, Impulsem SCCL, L'Apòstrof, La Fàbrica SCCL, l'Associació La Perifèrica, Raons Públiques SCCL, Cultural Rocaguinarda SCCL, Tres Cadires SCCL

Amb el suport de
Ajuntament de Barcelona

Gener de 2021

Índex

1. Introducció	05	5. El model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària: una proposta d'aterratge de la dimensió comunitària	49
2. De què estem parlant quan diem 'comunitari'?	13	5.1. El marc de la dimensió comunitària a l'economia social i solidària	51
2.1. Una breu aproximació conceptual a l'acció comunitària	15	5.2. El model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària	53
2.2. L'ecosistema comunitari: qui és qui i qui fa què?	18	5.3. El primer nivell: Posem-nos les ulleres comunitàries!	54
2.3. Comuni...què? Aclarim alguns conceptes	20	5.4. El segon nivell: Fem acció comunitària!	64
3. Els ponts entre l'acció comunitària i l'economia social i solidària	25	5.5. El model de nivells aplicat a les comunitats de referència	87
3.1. Les pràctiques i iniciatives sociocomunitàries a l'economia social i solidària	27	6. I tot això com ho fem?	93
3.2. Per què parlem de dimensió comunitària a les iniciatives socioeconòmiques de l'economia social i solidària?	28	6.1. Des d'on? La centralitat de la comunitat i el rol de les cooperatives	95
4. Breu anàlisi del context: dificultats i reptes a l'hora d'incorporar la dimensió comunitària	35	6.2. Passos per definir la dimensió comunitària de la nostra cooperativa	98
		7. Algunes notes del procés de reflexió de Marges SCCL	101

1

Introducció

La motivació

La guia respon a la voluntat d'**apropar l'acció comunitària i l'economia social i solidària**; dues perspectives, dos models, i dues maneres d'entendre el món, que, per nosaltres, haurien d'anar indiscutiblement de la mà. Des de Marges SCCL no entenem l'acció comunitària sense aquesta dimensió política que la connecta amb la transformació social, amb el bé comú i l'interès col·lectiu, amb la satisfacció de les necessitats de la població, amb l'enfortiment de les relacions, les xarxes, el teixit social local i l'organització col·lectiva, i amb la generació de processos horitzontals, democràtics, inclusivament que impliquin la població en la presa de decisions sobre tot allò que l'afecta. De la mateixa manera, tampoc no podem entendre l'economia social i solidària desconnectada de l'entorn, de les necessitats socials existents, dels processos col·lectius d'articulació i construcció col·lectiva, i de la necessària aposta per l'enfortiment dels vincles, dels mecanismes de suport mutu i de les xarxes comunitàries.

Així mateix, aquest interès per aprofundir en el binomi acció comunitària - economia solidària parteix, també, de la nostra pròpia experiència i preocupació com a cooperativa. Marges SCCL som una consultoria cooperativa especialitzada en acció comunitària. Acompanyem entitats, equipaments i administracions

per a que puguin incorporar la dimensió comunitària als seus projectes i organitzacions, i, alhora, enfortir i consolidar els seus models d'intervenció comunitària. Per nosaltres, l'acció comunitària és una metodologia d'intervenció, però és també un posicionament polític, una manera molt concreta de concebre i connectar-nos amb l'entorn. Des d'aquí, ens preocupa de quina manera portem a la pràctica, en el nostre propi projecte col·lectiu, aquesta dimensió comunitària per nosaltres tan central. Buscàvem, doncs, que el procés d'elaboració de la guia ens servís, a nosaltres també, per a reflexionar, dotar-nos d'un marc de treball propi, i establir noves maneres de fer, cap endins i cap enfora.

És des d'aquí, que, hem intentant aportar la nostra experiència, trajectòria i expertesa. La nostra voluntat ha estat la de recollir reflexions, pràctiques i neguits, per tal de poder proposar un marc conceptual, alhora que algunes propostes d'acció i algunes pinzellades metodològiques que facilitin, a les iniciatives de l'economia social i solidària, començar a incorporar la dimensió comunitària i, així, segons la nostra hipòtesi, poder generar encara més impactes i major transformació social.

Què és la guia

Aquesta guia està pensada per oferir un **marc que orienti la incorporació de la dimensió comunitària a les organitzacions de l'economia social i solidària**. Concretament, pensem que hauria de servir per:

- Reforçar la importància i el paper de l'acció comunitària en el si de l'economia social i solidària
- Aclarir conceptes sobre tot allò que es diu 'comunitari'
- Contribuir a la reflexió en relació a les pròpies pràctiques i accions desenvolupades
- Reconèixer i visibilitzar experiències ja existents, sovint inspiradores i replicables
- Oferir un marc que orienti l'aterratge de la dimensió comunitària a les organitzacions de l'economia solidària
- Compartir eines i metodologies que permetin concretar la dimensió comunitària a la realitat de cada organització o espai

- Donar recursos als dispositius que assessoren iniciatives de l'economia solidària per poder incorporar aquesta dimensió comunitària en els seus acompanyaments
- Generar orientacions per a la incorporació d'indicadors d'avaluació en relació a la dimensió comunitària a eines com el Balanç Social de la Xarxa d'Economia Solidària (XES), o el Baròmetre Cooperatiu de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC).

Així doncs, ens agradaria que la guia servís per convidar les organitzacions de l'economia social i solidària a apropar-se a l'acció comunitària, així com promoure reflexions al voltant de qüestions com la seva relació i interacció amb l'entorn, la seva contribució en la resolució de necessitats socials, el seu paper en els processos d'articulació i construcció col·lectiva, o les seves dinàmiques de treball amb totes aquelles persones formen part del seu projecte.

Què no és la guia

La guia no vol ser en cap cas un qüestionament cap a les estratègies, pràctiques o tries que hagi pogut o sabut fer cada organització, sinó més aviat una eina per a la reflexió-acció, partint dels interessos, motivacions i possibilitats de cadascú. La proposta és des del coneixement i reconeixement del que significa tirar endavant qualsevol projecte col·lectiu i, en especial, si aquest és també un projecte d'autoocupació.

En aquest sentit, la guia no ha estat dissenyada per donar “receptes úniques” sobre com ha de ser o com s'ha d'incorporar la dimensió comunitària a les organitzacions de l'economia social i solidària. L'objectiu no és dir *què hem de fer*, sinó convidar a la reflexió i orientar amb algunes propostes i pràctiques sobre el *què es podria fer*. A partir d'aquí, entenem que les característiques de cada organització condicionaran (que no vol dir que determinaran) el recorregut a fer a l'hora d'incorporar la dimensió comunitària.

A qui s'adreça

La guia s'adreça a totes les organitzacions de l'economia social i solidària que vulguin posar-se unes *ulleres comunitàries* en el dia a dia de la seva activitat. El marc conceptual que plantejarem, així com les propostes d'acció i les estratègies i les eines metodològiques que oferim, pensem que poden ser d'utilitat per a qualsevol tipus d'iniciativa, es dediqui al que es dediqui (no cal que tinguin per objecte l'acció o la inserció social), sigui més formal o més informal, o més socio-comunitària, o més socioeconòmica.

Així mateix, però, hem decidit posar un focus especial en les iniciatives de caràcter més socioeconòmic i/o socio-empresarial i, en especial, en les cooperatives de treball, ja que hem partit de la hipòtesi que sovint és en aquest tipus d'iniciatives que la dimensió comunitària és té menys present o es viu d'una manera menys intuïtiva; a l'hora que considerem que les cooperatives de treball tenen una especial responsabilitat amb el seu entorn (tal i com recull el setè principi cooperatiu) així com també la possibilitat de generar mecanismes per a poder-hi contribuir.

La guia té la voluntat, també, d'orientar la concreció de la dimensió comunitària d'iniciatives d'arreu del país, si bé és veritat, que s'ha construït des d'una mirada molt urbana. Tot i l'intent d'obrir el focus, i recollir mirades, realitats i experiències més enllà de Barcelona,

finalment la majoria d'experiències i/o pràctiques amb què ens hem basat són urbanes i això ha fet que la guia no hagi pogut aprofundir en situacions, contextos, i casuístiques més presents en altres realitats més rurals o més allunyades de l'àrea metropolitana de Barcelona.

Com s'ha elaborat

La Guia s'ha construït en diverses fases, entre finals del 2019 i inicis del 2021:

1. En una primera fase vam **concretar el marc i els elements clau** a l'hora de desplegar la dimensió comunitària a les organitzacions de l'economia solidària, a partir de l'anàlisi de la realitat de la nostra pròpia cooperativa, d'altres recerques que ja havíem fet en aquest sentit¹, i del nostre coneixement acumulat fruit de processos d'acompanyaments a organitzacions o de la nostra participació d'espais comunitaris.
2. En una segona fase vam bolcar-nos a la **revisió bibliogràfica i documental** sobre economia social i solidària, acció comunitària i desenvolupament local, amb l'objectiu de nodrir-nos de més elements per a l'anàlisi i la proposta.

¹ Ens referim especialment a *La mirada comunitària a l'economia social i solidària. Oportunitats i reptes* (Lite, 2017), *la Brúixola Comunitària, guia per promoure l'acció comunitària a les entitats socials* (Marges, 2020) i *Pràctiques transformadores de l'economia solidària a Barcelona* (Lite i Mansilla, 2018)

3. En un tercer moment vam elaborar un qüestionari online per **identificar i recollir pràctiques de referència** ja existents entre les iniciatives de l'economia solidària i, alhora, detectar possibles necessitats i dificultats amb què s'estaven trobant les organitzacions a l'hora d'incorporar la dimensió comunitària. En aquest sentit, les experiències i pràctiques d'Arqbag SCCL, Circula Cultura SCCL, Coop de mà SCCL, Espai Brotes SCCL, Impulsem SCCL, La Fàbrica SCCL, La Perifèrica, L'Apòstrof SCCL, Raons Públiques SCCL, Cultural Rocaguinarda SCCL i Tres Cadires SCCL han contribuït, tant a la identificació de necessitats, com a la recollida de (bones) pràctiques. Les respostes d'altres cooperatives mostrant-nos el seu interès pel focus de la recerca, però expressant les seves dificultats per contestar el qüestionari pel seu desconeixement sobre la temàtica, també ens han aportat reflexions molt valuoses.
4. Un quart moment, en què la recerca ja estava més avançada, en què vam apostar per **entrevistar/conversar amb algunes persones referents en els àmbits de l'acció comunitària i l'economia social i solidària** amb l'objectiu de compartir reflexions i contrastar hipòtesis i propostes de

la Guia. En aquest sentit, els diàlegs amb el Jordi Garcia (Apòstrof SCCL i XES), Josep Maria Navarro (La Fàbrica SCCL, i membre de la XES Sant Andreu i la Taula Eix Pere IV) i Isis Sainz (PDC Sagrada Família, i Coopoblet), i Marianna Soler (Ateneu Popular de Nou Barris, Xarxa d'Espais Comunitaris i XES) han aportat nous focus a la recerca, noves reflexions, i noves pràctiques a les quals poder referenciar.

5. Un cinquè moment, d'**anàlisi i sistematització de les experiències i les entrevistes realitzades**.
6. I, finalment, uns mesos intenses de **redacció de la Guia**.

En aquest sentit, la Guia ha volgut recollir i posar en valor els coneixements, les reflexions, les pràctiques i els aprenentatges de totes aquelles persones, col·lectius i organitzacions que ja vénen treballant i/o reflexionant en aquesta direcció, des del reconeixement i agraïment per la feina feta. De la mateixa manera, en el procés de construcció de la publicació, també hem partit de la feina feta per altres autors i autores pel que fa a la conceptualització i a la sistematització de l'acció comunitària i l'economia social i solidària, mirant de situar i encaixar les nostres aportacions en un

context més ampli. Finalment, des de Marges SCCL hem posat al servei de la Guia la nostra experiència i trajectòria en l'àmbit comunitari i de l'economia social i solidària, aportant reflexions, continguts i models que han estat pensats adhoc per aquesta publicació.

La guia s'organitza en set apartats: una introducció (1), un marc conceptual sobre l'acció comunitària (2), i sobre la relació d'aquesta amb l'economia social i solidària i, en concret, amb les cooperatives de treball (3), un breu anàlisi del context, i de les principals dificultats i reptes a l'hora d'incorporar la dimensió comunitària a les cooperatives de treball, fruit del treball de camp realitzat durant la recerca (4), un marc i un model d'elaboració pròpia, per facilitar l'aterratge de la dimensió comunitària a l'economia solidària i, en especial, a les cooperatives de treball (5), algunes orientacions per tal que les organitzacions puguin començar a aplicar el model, tant cap enfora, com cara endins (6) i, finalment, algunes notes a partir del propi procés de reflexió de Marges (7).

Al llarg de la Guia es recullen experiències pràctiques aportades per diferents cooperatives de treball, així com es van donant pistes i recomanacions concretes per a la utilització dels diferents recursos plantejats. Cada apartat compta, al final, amb un resum amb les idees força tractades, així com amb algunes referències bibliogràfiques per seguir aprofundint amb el contingut.

2

**De què estem
parlant quan diem
comunitari?**

Comencem aquesta Guia aportant un breu marc conceptual sobre l'acció comunitària, a través de la identificació d'alguns dels seus trets característics (2.1), de situar-ne els agents principals (2.2), i d'aclarir-ne alguns conceptes fronterers (2.3).

2.1

Una breu aproximació conceptual a l'acció comunitària

Fa temps que la paraula comunitari està en boca de tothom. Parlem d'*acció comunitària*, de *treball comunitari*, d'*intervenció comunitària*, de *desenvolupament comunitari*, però també d'*espais comunitaris*, de gestió comunitària, o d'economies comunitàries. A què ens referim quan diem que un espai, una xarxa, un projecte o una organització són comunitaris? Tot i la diversitat de situacions, pràctiques i experiències que s'identifiquen com a accions comunitàries, totes comparteixen un objectiu comú: **la millora de les condicions de vida de la població a través de la detecció col·lectiva de necessitats i oportunitats, i de l'articulació conjunta de respostes**. Parlem de projectes col·lectius, construïts també col·lectivament.

Des d'un punt de vista intuïtiu, podríem dir que l'acció comunitària consisteix a "treballar amb la comunitat", o a fer que "la comunitat sigui protagonista de les seves transformacions" o "treballar perquè la gent participi i s'impliqui ens els problemes que l'afecten" (Ajuntament de Barcelona, 2009:10). I sí, aquestes intuïcions ens connecten amb algunes de les idees força de l'acció comunitària; però necessitem poder-hi aprofundir una mica més, també per **poder diferenciar els projectes comunitaris d'altres projectes col·lectius o socials**. En aquest sentit, podem parlar de projectes o

experiències comunitàries, quan:

- Els processos que es promouen permeten encarar, col·lectivament, **la transformació de situacions o problemàtiques socials que també són col·lectives**. Les dificultats d'accés a l'habitatge, o a feines i sous dignes, no són només situacions individuals –amb responsables i responsabilitats individuals– si no que són realitats socials àmplies que tenen a veure amb la defensa i la garantia dels drets socials, i que necessiten abordar-se des d'aquesta dimensió col·lectiva. L'acció comunitària busca incidir en la millora de les condicions materials de vida de la població, posant una mirada crítica als factors generadors d'exclusió, desigualtat i opressió, assenyalant les violències estructurals, intentant modificar les causes, i afrontant la realitat des d'una perspectiva de drets (Marges, 2020).
- L'acció comunitària busca **l'apoderament i l'enfortiment de la població i de les comunitats**, però no des d'una perspectiva individualista i neoliberal en què les persones s'han d'apoderar per poder-se buscar la vida autònomament sense dependre dels i les altres sinó des d'una dimensió política, de promoció de processos

de presa de consciència col·lectiva, d'(auto)organització i de mobilització per a poder incidir i negociar sobre els reptes col·lectius i socials (Ajuntament de Barcelona, 2016). Les accions i els processos comunitaris persegueixen la construcció de poder social i d'apoderament comunitari, per poder defensar i recuperar drets personals i col·lectius, i per poder definir i activar respostes col·lectives i autònomes (EAPN, 2014).

- **Les persones i les comunitats són protagonistes** dels projectes i els processos que es desenvolupen. Tenint en compte que l'acció comunitària parteix del principi de l'apoderament i l'autodeterminació de les persones i les comunitats (que prenen consciència de la situació que els afecta o els preocupa i decideixen actuar per poder decidir sobre el seu desenvolupament personal i col·lectiu (Font, 2014)), resulta imprescindible que les accions i els processos comunitaris comptin amb la veu i el protagonisme d'aquelles persones i grups afectats directament per aquelles situacions o reptes socials sobre els quals es vol incidir. Les persones, grups o comunitats afectades no esperen a "ser ateses col·lectivament" si no que són proactives en la construcció i l'articulació de solucions

o respostes a les seves necessitats (Ajuntament de Barcelona, 2016).

- L'acció comunitària busca **incidir en les relacions socials entre persones i grups** per tal d'activar processos de cooperació, de treball conjunt i d'ajuda mútua, amb l'objectiu de trencar amb l'aïllament individual i col·lectiu, incrementar la xarxa social de persones i grups, augmentar les possibilitats de participació en la vida quotidiana, redensificar el teixit social i promoure processos d'autoorganització de les persones (Barbero i Cortès, 2005). Quan les persones d'una comunitat són capaces de visualitzar que si cooperen i s'organitzen col·lectivament tenen més possibilitats d'aconseguir determinats canvis, que si ho fan de forma individual, estan transformant la seva forma de fer i de relacionar-se (Llena et al., 2009).

Però, sobretot, **podem parlar d'acció comunitària quan estiguem promovent l'organització col·lectiva**. Un dels elements que diferencia l'acció comunitària d'altres pràctiques és que promou accions i processos que persegueixen l'organització de persones i grups al voltant d'una acció col·lectiva. Per tant, sovint, una manera de saber si allò que estem fent és comunitari, o no, és veure si estem posant aquesta intencionalitat i condicions per a l'autoorganització, o no.

Així doncs, l'acció comunitària és, una manera molt concreta d'entendre la realitat que ens envolta i de donar-hi resposta. **És un posicionament polític** de les activistes, les professionals i les organitzacions que en prenen part, que els travessa en el dia a dia de les seves feines, projectes i organitzacions.

2.2

L'ecosistema comunitari: qui és qui i qui fa què?

Dit això, sembla evident que existeixen múltiples i diverses pràctiques i experiències comunitàries segons qui les promou, en quin àmbit es donen, o quina forma jurídica prenen. En parlem una mica.

Es pot fer acció comunitària en un barri o en un poble, però també en una escola, en un equipament de gestió comunitària, o en una associació. El seu objecte també pot estar vinculat a diferents situacions o necessitats: es poden engegar processos vinculats a donar resposta a qüestions

relacionades amb la salut, l'educació, la gent gran, l'urbanisme, l'habitatge, o generar processos més amplis en què s'abordin les necessitats d'un territori des d'una mirada integral. Podem promoure, doncs, projectes i processos comunitaris des de qualsevol espai i en qualsevol àmbit.

Però, qui fa acció comunitària? Qui la promou i qui hi participa? Doncs hi ha accions comunitàries impulsades pel propi teixit social (associacions, moviments socials, veïns i veïnes...); hi ha

accions impulsades des dels serveis o les professionals (de l'administració o d'entitats socials), que compten amb la implicació i participació de la ciutadania i del teixit associatiu; i hi ha accions o processos impulsats conjuntament per agents diferents, tant administracions i professionals, com entitats o grups socials d'un territori (Marges, 2020).

L'ecosistema comunitari inclou la ciutadania, organitzada i no organitzada, afectada o no afectada per una situació, i usuària o no usuària d'un servei; el teixit social organitzat, tant a través d'alguna associació o organització formal, com a través de grups o espais informals; les entitats socials i les organitzacions de l'economia solidària; els equipaments de gestió ciutadana o comunitària; els professionals dels serveis i els equipaments; i el personal de les administracions locals. En alguns casos també haurem de tenir en compte altres agents amb una incidència més macro, com moviments socials d'àmbit general, xarxes o articulacions del tercer sector o de l'economia social i solidària, sindicats, universitats, altres administracions o partits polítics. En funció del procés que estiguem impulsant, i de la naturalesa i de les característiques dels diferents agents, aquests agents tindran una implicació o una altra.

L'ideal seria que els processos comunitaris poguessin sorgir sempre de baix a

dalt, és a dir, des de la pròpia comunitat, i de les persones que la conformen, i que els equips tècnics i polítics es possessin al servei de la ciutadania (Llena et al., 2009). A vegades, però, els processos i les realitats socials són complexes, i no totes les persones, grups i territoris compten amb les mateixes oportunitats, eines o recursos per poder-se organitzar i poder-se implicar, en un moment donat, en un procés col·lectiu (Marges, 2020). És en aquest sentit que pren força l'argument de la coresponsabilitat que com a organitzacions de l'economia social i solidària tenim a l'hora de facilitar, promoure o garantir l'organització de la població, en especial de les persones en situació de més vulnerabilitat o invisibilitat, sempre reconeixent, respectant i afavorint la centralitat de les comunitats.

Figura 1
Els agents de
l'ecosistema comunitari
Elaboració pròpia

2.3

Comuni...què? Aclarim alguns conceptes

Quan parlem d'acció comunitària de seguida ens venen al cap paraules com *comunitat* o *participació*. Sense entrar en disquisicions molt teòriques, sí que ens semblava interessant poder aclarir o reflexionar sobre alguns d'aquests conceptes.

En primer lloc, volíem reflexionar una mica sobre el concepte de **comunitat**, que és un concepte força controvertit. Tradicionalment el concepte comunitat s'ha referit a l'existència d'un conjunt d'agents que comparteixen valors, aspiracions o projectes des del consens, la convivència i la cohesió, sovint en una dimensió territorial (Ajuntament de Barcelona, 2009). Actualment, però, en una societat marcada per l'heterogeneïtat, la diversitat, la fragmentació i les desigualtats, les comunitats no són aquests espais territorials homogenis, amb identitats compartides, i lliures de conflicte.

De la mateixa manera, si bé l'acció comunitària segueix tenint una base territorial molt forta, tampoc no podem fer una assimilació directa entre comunitat i gent que viu en un determinat territori. Avui en dia hi ha moltes persones que no coneixen ni es relacionen amb els seus veïns i veïnes, ja que el seu territori de residència no és el seu espai de referència per a la construcció de vincles i afectes; però, en canvi, han establert vincles i relacions amb altres persones amb

qui comparteixen interessos, identitats o necessitats, ja sigui des d'una presència-licitat no territorial o des de la virtualitat. Com diu Garcés (2018:66), les comunitats són avui comunitats d'elecció i, sovint, els seus vincles, fràgils i canviants, han substituït el territori com a suport relacional i afectiu. «L'equivalència automàtica entre territori i comunitat és avui una idealització nostàlgica de la comunitat tradicional i del barri obrer organitzat entorn dels moviments veïnals».

En aquest sentit, hem d'entendre les comunitats com un conjunt de persones o grups que, en la seva pluralitat i diversitat, es vinculen, comparteixen una reciprocitat quodiana, i són subjectes protagonistes del seu canvi (Ajuntament de Barcelona, 2009; Barbero i Cortés, 2005). Com hem vist, algunes d'aquestes comunitats tindran una dimensió territorial, i altres no. En aquesta Guia, utilitzarem el concepte *comunitat* en aquest sentit ampli que hem explicat, i el concepte *comunitats locals* quan ens referim a les comunitats (no una única, sinó moltes i diverses) que sí que tenen aquesta dimensió de proximitat territorial.

Vinculat al concepte de comunitat ens vénen altres conceptes com *territori* o *entorn*. En aquesta Guia utilitzarem el concepte **territori** per fer referència a l'espai geogràfic en què es pot trobar una iniciativa, un projecte o un procés;

i el concepte **entorn** per nombrar tot allò que els envolta, sigui territorial, o no. L'entorn d'una cooperativa de treball poden ser les seves relacions més estretes (clients, proveïdores, destinatàries, famílies de les persones sòcies, altres cooperatives amb qui compartim espai de treball) però també d'altres de més llunyanes (l'àmbit de l'economia social i solidària, o organitzacions o entitats amb qui tenim relació o amb qui compartim inquietuds o àmbit d'actuació).

La **participació** i l'acció comunitària a vegades es poden confondre i entendre's com a conceptes equivalents, però no ho són. Quan parlem de participació ens referim a l'acció de prendre part d'assumptes col·lectius. Podem parlar de *participació ciutadana* en relació al conjunt de pràctiques, processos, moments i canals adreçats a garantir el dret de la ciutadania a incidir en les polítiques públiques. De *participació cívica*, quan parlem de la gestió i la coresponsabilitat en els serveis públics. I de *participació comunitària* entesa com la ciutadania organitzada per poder prendre decisions i assumir un paper protagonista en la defensa dels seus interessos.

La participació de les persones i grups és la base de qualsevol procés d'acció comunitària. Però, si bé podem afirmar que tots els processos comunitaris són processos participatius, no podem dir

que tots els processos participatius siguin processos comunitaris. Dependrà, principalment, de si tenen, o no, com a objectiu generar processos organitzatius i d'apoderament.

En resum:

- Les accions, els projectes, els processos o els espais comunitaris volen incidir en la millora de les condicions de vida de la població a través del desenvolupament de projectes col·lectius, construïts col·lectivament, i que afecten a situacions o problemàtiques que també són col·lectives i compartides. Ho fan a través de l'apoderament i l'enfortiment de la població i de les comunitats, del protagonisme de les persones i grups afectats directament per aquelles situacions o reptes socials sobre els quals es vol incidir, i de la dinamització de les relacions socials. El que diferencia l'acció comunitària d'altres pràctiques és el seu objectiu de promoure l'organització col·lectiva de persones i grups.
- Existeixen múltiples i diverses pràctiques i experiències comunitàries segons qui les promou, en quin àmbit es donen, o quina forma jurídica prenen. L'ideal seria que els processos comunitaris poguessin sorgir sempre de baix a dalt. A vegades, però, els processos i les realitats socials són complexes i necessiten de cert acompanyament. En aquest sentit, les organitzacions de l'economia social i solidària ens hem de poder coresponsabilitzar a l'hora de facilitar, promoure o garantir l'organització de les persones, respectant i afavorint la centralitat de les comunitats.
- Les comunitats són conjunts de persones o grups diversos que comparteixen un vincle, una quotidianitat, un interès o necessitat, i que són subjectes protagonistes del seu canvi. Algunes d'aquestes comunitats tindran una dimensió territorial, i altres no.

Per saber-ne més:

- **Ajuntament de Barcelona (2009)**
Guia operativa de l'acció comunitària.
Barcelona: Ajuntament de Barcelona
- **Barbero, J.M. i Cortés, F. (2005)**
Trabajo Comunitario, organización y desarrollo social.
Madrid: Alianza editorial
- **Llena, A., Parcerisa, A., i Úcar, X. (2009)**
10 ideas clave. La acción comunitaria.
Barcelona: Graó

3

Els ponts entre l'acció comunitària i l'economia social i solidària

Una vegada hem aclarit què és això de l'acció comunitària, ens sembla important poder-la situar en relació a l'economia social i solidària. Què tenen en comú l'acció comunitària i l'economia social i solidària? Què les apropa? Per fer-ho, parlarem de les pràctiques i les iniciatives sociocomunitàries que es donen a l'economia social i solidària, ja des d'abans de dir-ne així (3.1) i explicarem algunes de les característiques principals de les iniciatives socioeconòmiques de l'economia social i solidària que situen aquesta dimensió comunitària a què fem referència (3.2).

3.1

Les pràctiques i iniciatives sociocomunitàries a l'economia social i solidària

Tot i que el concepte d'economia social i solidària és recent (de mitjans del segle XIX), els seus valors i les seves pràctiques vénen de lluny. En quasi totes les cultures trobem pràctiques ancestrals de cooperació, suport mutu, solidaritat i organització col·lectiva, lligades a l'ajuda mútua entre familiars o grups, a l'aprofitament i gestió col·lectiva de béns comunals –com els boscos, la terra o l'aigua–, al treball associat per algunes activitats agràries –com el treball a jova–, o a la mancomunitat de compres o eines –com en el cas dels gremis llaners o els pòsits marítims– (Ponent Coopera, 2019).

Avui en dia, algunes d'aquestes pràctiques s'han formalitzat a través de fórmules socioempresarials, mentre que d'altres s'han mantingut en la informalitat o en allò que s'ha anomenat pràctiques sociocomunitàries o economies comunitàries, que podem definir com “pràctiques impulsades pels membres d'una comunitat per mitjà, bàsicament, de l'activisme o el voluntariat que satisfan necessitats de la vida quotidiana a través de compartir capacitats i recursos mitjançant la cooperació, el suport mutu, la solidaritat i la gestió democràtica” (Garcia, 2017:3).

Ens referim, doncs, a totes les pràctiques i xarxes informals d'afecte, suport mutu, reciprocitat i cooperació existents avui en dia, tals com un grup de mares que

s'organitza per anar a buscar les seves criatures a l'escola, o les dinàmiques que s'hagin pogut donar durant el confinament per la Covid-19 en un barri; però també a aquelles iniciatives sociocomunitàries més formalitzades, com poden ser els grups de consum agroecològic, els grups de criança, els horts comunitaris, els mercats i xarxes d'intercanvi, les monedes socials, els espais de gestió comunitària o autogestionats, o els bancs del temps i de llavors.

En la seva majoria, es tracta d'iniciatives nascudes per resoldre necessitats quotidianes compartides, fonamentades en els vincles i l'autoorganització col·lectiva, i sovint sense passar pel mercat. Tot i que a vegades no s'autoreconeixen com a economia solidària, resulta indispensable que l'economia solidària més formal i socioempresarial reconegui, valori, potencii i aprengui d'aquestes pràctiques i iniciatives, que també generen riquesa en forma de necessitats satisfetes, apoderament, vincles, cohesió social, arrelament territorial, coneixement, adquisició d'habilitats personals i col·lectives, autoorganització col·lectiva, i que, sovint, impliquen persones i col·lectius en una situació de més vulnerabilitat o invisibilitat.

3.2

Per què parlem de dimensió comunitària a les iniciatives socioeconòmiques de l'economia social i solidària?

Però, i tot això, què té a veure una cooperativa de treball o amb una entitat social²? Per què les iniciatives socioeconòmiques o socioempresarials de l'economia social i solidària haurien d'incorporar la dimensió comunitària? Vegem-ho.

La funció social de les iniciatives i empreses de l'economia social i solidària

Les iniciatives de l'economia social i solidària es caracteritzen per ser organitzacions que busquen satisfer les necessitats de les persones –enlloc de maximitzar els beneficis–, comptar amb una gestió democràtica, i actuar amb responsabilitat social i ambiental. Tenen en comú que posen per davant la solidaritat a l'interès individual i al guany material, que s'estableixen entre si vincles de reciprocitat com a fonament de les seves relacions de cooperació, que defensen els drets bàsics del treball, i que aposten per l'associació i les solucions col·lectives enlloc de les individuals (Laville, 2013).

Segons el mateix Laville, la voluntat d'associació creix a partir del sentiment que la defensa d'un bé comú necessita de l'acció col·lectiva. En aquest sentit, con-

sidera que quan les associacions col·lectives es converteixen en comunitats de treball, estableixen una racionalitat en la qual l'activitat econòmica funciona com un mitjà per la consecució d'altres altres finalitats. Fa referència, doncs, a la funció social d'aquestes iniciatives, més enllà de l'empresarial, i a la necessitat d'entendre l'empresa com una estructura per impulsar la transformació de les comunitats: econòmica, social, cultural i política (Loyola, 2018). A casa nostra, sembla que moltes cooperatives i cooperativistes tenen presents tant la dimensió socioempresarial com la sociopolítica, assumint uns principis i valors ideològics que els guien cap a la transformació social (Rosell, 2017).

El setè principi cooperatiu: el compromís de les cooperatives amb les comunitats locals

El setè principi cooperatiu es refereix al compromís de les cooperatives amb les comunitats³. Es considera que, tot i que les cooperatives siguin organitzacions que existeixen, primàriament pel benefici dels i les seves integrants, tenen, com hem vist, una especial responsabilitat en el desenvolupament econòmic, social i cultural del seu entorn. Però, a què es refereixen els principis cooperatius quan parlen de *comunitats* i *d'entorn*? Es refereixen al compromís social de la cooperativa en general o a com aquest es concreta en els seus territoris de referència? La realitat és que hi ha interpretacions en totes dues direccions: hi ha qui interpreta aquest compromís amb la comunitat en relació a la transformació social en un sentit ampli (la societat), i hi ha qui el vincula directament amb el necessari arrelament territorial de les cooperatives. Sigui com sigui, però, sí que hi ha consens a l'hora de reconèixer el necessari compromís i coresponsabilització de les cooperatives, i de les ini-

ciatives d'economia social i solidària en general, amb les comunitats locals i els seus territoris de referència.

En l'economia solidària llatinoamericana parlen del Factor C, de Comunitat (Razeto, 1994), com a factor que diferencia les empreses capitalistes de les empreses d'economia solidària. El factor C és el factor integrador que permet que les persones s'uneixin per desenvolupar una activitat productiva, gràcies al treball en companyerisme i amiat, i fruit de l'autoogestió, el suport mutu, la cooperació i la solidaritat recíproca. Entenen la dimensió comunitària com l'element articulador i potencialitzador de la resta de factors econòmics de les empreses solidàries, i, des d'aquí, el pilar fonamental des del qual les comunitats en situació de més precarietat poden donar resposta a les seves necessitats. De fet, en molts països perifèrics, sempre han subsistit pràctiques econòmiques anclades als llaços de reciprocitat, en les quals la producció material s'ha subordinat a les necessitats col·lectives i ha preservat un sentit primordialment social (Laville, 2013).

En molts casos, doncs, les empreses de l'economia social i solidària actuen com a agents de desenvolupament territorial, tenint en compte que la seva acció també genera estímuls en les relacions comunitàries, a partir de la complementarietat de les activitats econòmiques

² En el cas específic de les entitats socials, us recomanem que consulteu la *Brúixola Comunitària. Guia per promoure l'acció comunitària a les entitats socials* (Marges, 2020).

³ Els principis cooperatius veuen definits per l'Aliança Cooperativa Internacional al 1895 <https://ica.coop/en/what-co-operative>

que estableixen amb productors locals i altres cooperatives, i les que sorgeixen de la interacció amb altres organitzacions (Rojas, 2007). De fet, és habitual que molts d'aquests projectes neixin per resoldre necessitats d'una població determinada, que les persones que els impulsen visquin en aquest mateix entorn, igual que les seves proveïdores i col·laboradores, que mobilitzin recursos locals, i que els beneficis econòmics circulin i retornin al territori. A més a més, com que sovint són iniciatives integrals, no activen només la vida econòmica, sinó també la vida social, cultural i política, fet que genera ciutadania activa, participació, emprenedoria i innovació social. (Garcia, 2015).

Loyola (2018:9), reflexionant sobre els inicis de Mondragón, explica que la concepció comunitària que tenien del cooperativisme va fer que les cooperatives tinguessin una clara funció social, que les va portar a tenir una cultura molt rigurosa en relació a l'estalvi, i a treballar per superar els interessos individuals egoistes a favor del projecte col·lectiu. «El model cooperatiu només és possible sobre la base del compromís i la responsabilitat dels socis. El fet de posar al centre del projecte cooperatiu, l'aspiració d'impulsar un procés de desenvolupament i transformació comunitària, va ser clau a l'hora d'alimentar aquesta cultura cooperativa entre els socis i les sòcies. El

cooperativisme, més que un model d'empresa diferent, era un moviment per desenvolupar i transformar la comunitat»

Les organitzacions de l'economia solidària són també comunitats de pertinença

De la mateixa manera que succeeix en el cas de les iniciatives sociocomunitàries, les iniciatives socioeconòmiques de l'economia social i solidària també poden esdevenir comunitats de pertinença. En el cas de les cooperatives, l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI) defineix la cooperativa com “una associació de persones, que s'uneixen voluntàriament per satisfer les seves necessitats i aspiracions comunes –de tipus social, econòmic i cultural-, a través d'una empresa de la qual comparteixen la propietat i que controlen democràticament”⁴. Així, doncs, la cooperativa no es defineix com una empresa, sinó com una associació de persones que utilitzen una empresa com a mitjà per aconseguir uns objectius comuns, en un projecte que és, a la vegada, propi i compartit (Gómez Cabranes, 2000).

⁴ Vegeu <https://www.ica.coop/es/cooperativas/identidad-alianza-cooperativa-internacional>

Moltes cooperatives esdevenen, doncs, petites comunitats humanes, que busquen satisfer les necessitats de les persones que en formen part; necessitats de treball, però també necessitats de educatives, culturals, relacionals. Coraggio (Via, dins Garcia, 2015) s'hi refereix dient que l'empresa cooperativa hauria d'esdevenir en si mateixa un àmbit de micro transformació social i una oportunitat per recuperar la dimensió humana de l'economia, orientada a la satisfacció de necessitats. En aquest sentit, Via considera que haurien de prevaldre valors tals com l'autogestió, el suport mutu, la democràcia econòmica, l'equitat o el compromís amb la societat i configurar espais d'aprenentatge i ciutadania activa.

En resum,

- L'economia social i solidària beu de les pràctiques de solidaritat, cooperació, suport mutu, i organització col·lectiva que han existit sempre a la nostra societat (des de la gestió de béns comunals, passant pel treball associat per certes activitats agrícoles, als grups de consum agroecològic, els bancs dels temps o les xarxes de suport mutu en la situació de Covid-19). Són pràctiques impulsades per persones o grups que decideixen satisfer necessitats de la vida quotidiana a partir de la seva autoorganització.
- Les organitzacions de l'economia social i solidària tenen una funció social. És a dir, a part de donar resposta a les necessitats individuals i col·lectives de les persones associades, busquen també generar impactes positius a l'entorn. Aquest entorn es pot entendre en un sentit ampli (entorn en tant que societat) o en un sentit més concret (entorn en tant que proximitat o territori de referència).
- Les organitzacions de l'economia social i solidària són agents de desenvolupament territorial, tenint en compte que la seva acció dona resposta a necessitats locals, promou i activa relacions socials i econòmiques, i genera impactes positius a l'entorn.
- Les organitzacions de l'economia social i solidària són per elles mateixes, petites comunitats humanes, que comparteixen un projecte que és, a la vegada, propi i col·lectiu. En aquest sentit, busquen satisfer les necessitats individuals i col·lectives, generar espais de confiança, relació i suport mutu, i esdevenir espais d'apoderament, aprenentatge, formació, i desenvolupament personal.

Per saber-ne més:

- **Cattani, D., Coraggio, J.L i Laville, J.L. (2013)**
Diccionario de la otra economía.
Buenos Aires, Universidad Nacional de Sarmiento
- **Estivill, J. (2018)**
Invitación a la economía solidaria.
Barcelona: Pol·len Edicions
- **Garcia, J. (2017)**
L'economia solidària en 100 paraules.
Barcelona: Icària Editorial

4

**Breu anàlisi del
context: dificultats
i reptes a l'hora
d'incorporar la
dimensió comunitària**

En aquest capítol volem compartir algunes de les principals dificultats i reptes de l'economia social i solidària -en especial, de les cooperatives de treball- a l'hora d'incorporar aquesta dimensió comunitària a les seves organitzacions. Per fer-ho, partirem dels resultats principals del treball de camp realitzat en aquesta recerca⁵ que hem sintetitzat en sis grans elements: (1) la diversitat d'iniciatives existents i, per tant, la diversitat de casuístiques, condicionants i possibilitats que es donen entre les cooperatives de treball, (2) l'imaginari de l'economia social i solidària envers l'acció comunitària, i com aquest condiona la seva relació i autoimatge en relació a aquesta dimensió comunitària, (3) les tensions per fer conviure la funció social de les empreses de l'economia social i solidària amb el seu objectiu principal de resoldre necessitats d'ocupació de manera justa i digna per a les seves treballadores, (4) els diferents punts de vista i posicionaments en relació a l'arrelament territorial, (5) les dificultats de l'economia social i solidària per incloure i donar resposta a les necessitats de determinats col·lectius o problemàtiques socials, i, finalment, (6) les dificultats i tensions de l'articulació sectorial i territorial de les iniciatives de l'economia social i solidària, sobretot amb altres iniciatives socials i col·lectives que no formen part o no s'autoreconeixen dins de l'ESS.

Tot seguit hi aprofundim.

⁵ La recerca ha consistit, principalment, en una revisió bibliogràfica i documental, en l'elaboració i recollida de necessitats i pràctiques de referència a través d'un qüestionari online, i de l'entrevista a quatre persones referents en els àmbits de l'acció comunitària l'economia social i solidària

La diversitat d'iniciatives existents i, per tant, la diversitat de casuístiques, condicionants i possibilitats

L'economia social i solidària agrupa “un conjunt de pràctiques que donen primacia a la satisfacció de necessitats humanes per sobre del lucre, gestionen la seva activitat de manera democràtica i estan compromeses amb el seu medi natural i social, en la perspectiva de la transformació social” (Garcia, 2015:24). Conviuen iniciatives de forma associativa, cooperativa, col·lectiva o individual que creen, organitzen i desenvolupen democràticament i sense que necessàriament tinguin ànim de lucre, processos de producció i reproducció, d'intercanvi, de gestió, distribució d'excendent, moneda, de consum i de finançament de béns i serveis (XES, 2015).

Existeix, doncs, una gran diversitat d'iniciatives que vénen determinades per elements com:

- La seva ubicació, tenint en compte l'eix urbà-rural, però també les característiques i especificitats de l'espai físic on s'insereix (*on són les seves oficines*) i del seu entorn
- La seva mida, amb iniciatives de dos integrants, i d'altres que poden agrupar centenars de persones

- Els seus anys de vida, amb algunes iniciatives amb encara poc recorregut i, en canvi, d'altres, molt consolidades
- La seva forma jurídica
- El seu sector d'activitat principal
- El seu origen i, per tant, les motivacions inicials que van moure les seves fundadores a engagar el projecte (algunes, segurament, més vinculades a donar resposta a una necessitat social, i d'altres que prioritzen crear mecanismes d'autoocupació)
- El territori de referència de la iniciativa, segons si la seva activitat està centrada en un barri, en una ciutat, en una comarca, a tot Catalunya, a l'Estat, o més enllà...
- Els clients principals, segons si aquests són clients finals o clients intermedis, si estan ubicats en un mateix territori o no, si són de dins de l'ESS o fora...
- Els seus encàrrecs (o no) comunitaris. Existeixen iniciatives que tenen encàrrecs comunitaris, sigui pel seu àmbit d'actuació o perquè presten serveis públics; i existeixen moltes altres iniciatives sense encàrrecs comunitaris que, en tot cas, l'apos-

ta comunitària la fan des de la seva pròpia responsabilitat social.

Les característiques i les trajectòries de cada iniciativa condicionaran les possibilitats de les organitzacions a l'hora de generar impactes socials, territorials i organitzatius.

L'imaginari de l'economia social i solidària envers l'acció comunitària

Una altra qüestió important té a veure amb l'imaginari que les iniciatives de l'economia social i solidària tenen al voltant de l'acció comunitària. Pel que hem pogut observar durant la recerca, dins de l'economia social i solidària hi ha una visió de l'acció comunitària, des del nostre punt de vista, una mica reduccionista, en el sentit que s'identifica tot allò comunitari principalment en relació (a) a les iniciatives sociocomunitàries o l'economia comunitària (a allò que ja fan *altres*, els que tenen una base comunitària) i (b) a l'arrelament territorial, sigui a partir d'accions puntuals de les organitzacions, o de l'articulació en xarxes locals.

Aquesta concepció, com veurem tot seguit, provoca que les cooperatives de treball, i altres iniciatives socioeconòmiques de l'economia social i solidària, projectin la seva dimensió comunitària

únicament a l'arrelament territorial i/o a l'enxarxament amb altres iniciatives, que sovint es veu com una feina feixuga i costosa en esforç, temps i diners, i per la qual es percep que es necessiten una sèrie de condicions (materials i de coneixements) per poder començar a desenvolupar.

Així mateix, aquest imaginari, i aquesta dificultat per concebre l'acció comunitària des d'una visió més àmplia, provoca també que sovint les organitzacions no hagin fet una reflexió interna sobre el per a què volen arrelar-se, enxarxar-se o promoure accions o projectes comunitaris. Aquesta falta d'estratègia comunitària dificulta, també, el desenvolupament d'altres accions comunitàries que no passin pel territori o l'enxarxament, i/o la incorporació de determinades maneres de fer i de relacionar-se en el dia a dia de les organitzacions.

Les tensions per fer conviure la funció social de les empreses de l'economia social i solidària amb el seu objectiu principal de resoldre necessitats d'ocupació de manera justa i digna per a les seves treballadores

Tot i que hem fet esment de la funció social que tenen les empreses d'economia social i solidària, més enllà de la funció empresarial (vegeu l'apartat 3.2), les cooperatives són organitzacions empresarials que existeixen, primàriament, per al benefici dels seus socis i sòcies. En aquest sentit, l'objectiu primer de les cooperatives de treball no deixa de ser poder garantir uns salaris justos per a les seves sòcies, treballadores i col·laboradores. Així doncs, en el cas que existeixi voluntat, motivació, i predisposició per part de cooperatives i cooperativistes per a desenvolupar el seu compromís amb l'entorn, sovint les dificultats del dia a dia els impedeixen poder dedicar més hores i recursos a augmentar el seu vincle i impacte amb les comunitats locals.

En aquest sentit, i partint de la premissa, com hem explicat, que la majoria de les organitzacions amb qui hem parlat identifiquen l'acció comunitària com la relació i la implicació amb el territori, dos dels factors que es perceben que limiten

o dificulten aquesta implicació són (a) la precarització d'algunes d'aquestes iniciatives i (b) les dificultats de conciliació entre els temps de treball, vida personal, i presència a la comunitat on, també en el marc del cooperativisme, el conflicte treball-vida-comunitat segueix estructurat al voltant del temps de treball remunerat (Zamora, 2018).

“La intenció de la majoria de cooperatives és arribar a final de mes, i pagar uns sous justos, a part de fer una feina amb sentit. El seu objectiu és sobreviure”

Jordi Garcia

“Moltes cooperatives tenen uns objectius molt concrets, molt centrats en la seva empresa, i els costa molt construir unes relacions i una dinàmica de treball participativa i transformadora més enllà dels seus productes i serveis. No se li veu un valor afegit al treball comunitari, en el sentit que pugui aportar beneficis concrets a la cooperativa. I, alhora, moltes cooperatives són molt precàries i estan molt centrades en la seva supervivència”

Josep Maria Navarro

“Jo el que m'he trobat és un món molt precari i llavors enfocar-se a l'acció comunitària, o enxarxar-se, és impossible. L'articulació al territori, crear vincles, cuidar els altres... Tot això és una feina. I aquestes hores que fan de més les cooperativistes, acaben portant-les a autoprecaritzar-se encara més.”

Isis Sainz

“Ens falta temps per dedicar a aquests espais. Treballant a diferents municipis, i sent un equip petit, és complicat trobar espais per participar més en accions comunitàries”

Circula Cultura SCCL

“Prou feina hem tingut per posar en marxa la cooperativa, tenir enllestida tota la paperassa, donar sortida als projectes que anaven arribant per poder començar a facturar, resoldre conflictes interns, cercar estratègies de cara enfora per fer-la sostenible econòmicament i, per tant, hem destinat menys temps a la nostra organització i consolidació interna. No tenir un espai físic també ens ha condicionat a l'hora d'arrelar-nos a un territori concret, així com les diverses situacions personals (conciliacions familiars, compaginació amb altres feines, replantejaments vitals...)”

Marges SCCL

“Les principals dificultats són en relació al temps/diners que podem destinar-hi. Generalment, hi ha molt respecte per entendre que cada persona pot tenir motivacions diverses a l'hora de participar en projectes comunitaris i sempre hem buscat el denominador comú de l'objecte de treball de la cooperativa: urbanisme, arquitectura, participació”

Raons Públiques SCCL

Els diferents punts de vista i posicionaments en relació a l'arrelament territorial

L'economia social i solidària catalana es defineix com una economia arrelada al territori, és a dir, una economia que s'adequa a les realitats dels territoris i que contribueix al seu entorn més proper⁶. L'arrelament territorial és el criteri amb més acompanyament, any rere any, del mapa de Pam a Pam i del Balanç Social⁷, tot i que cal situar-ne dues reflexions: (a) el primer ítem que es valora en el criteri d'arrelament territorial té a veure amb l'ús del català -i, per tant, la puntuació en aquest criteri és especialment alta perquè la pràctica totalitat de les iniciatives, siguin del sector que siguin, utilitzen el català en les seves comunicacions orals i escrites-, i (b) el grau d'acompliment d'aquest criteri és molt més alt fora de Barcelona (3,16 sobre 5) que a Barcelona (amb una puntuació de 2,51 sobre 5). No existeixen dades públiques, però, del grau d'arrelament territorial de les cooperatives i, en concret, de les cooperatives de treball, ja que el Baròmetre Cooperatiu de la

FCTC⁸ no incorpora dades en aquest sentit.

Ens trobem, doncs, amb:

- Cooperatives fortament arrelades al seu territori de referència (un barri, un poble, o una comarca), sigui perquè han nascut fruit de necessitats o processos vinculats a un territori concret -fet que el procés d'arrelament els ha resultat natural-, sigui perquè han fet una aposta política, convençudes dels impactes positius que la seva contribució al territori té pel propi territori, però també per la seva iniciativa.
- Cooperatives que no han prioritzat vincular-s'hi, perquè no s'ho han plantejat, perquè han decidit no prioritzar aquesta dimensió més territorial, o perquè no se senten vinculades a cap territori concret -potser pel tipus d'activitat que desenvolupen, pel seu àmbit d'actuació, perquè no tenen espai físic de referència, o perquè consideren que el seu espai físic és merament circumstancial (“som aquí però podríem ser a qualsevol altre lloc”)-.

⁶ Vegeu els criteris del mapa de Pam a Pam <https://pamapam.org/ca/criteris/>

⁷ Vegeu <https://mercatsocial.xes.cat/ca/eines/balancsocial/>

⁸ Vegeu <https://www.cooperativest treball.coop/cooperativisme/barometre-cooperatiu>

En aquest sentit, coexisteixen diferents maneres i intensitats d'estar en un territori i de contribuir a l'entorn. Fins i tot, existiran diferents entorns possibles (el de la cooperativa, el dels productes i serveis que desenvolupen, o els territoris de referència de les cooperativistes, si no coincideixen amb els de cooperativa).

Les dificultats de l'economia social i solidària per incloure i donar resposta a les necessitats de determinats col·lectius o problemàtiques socials

Des de fa alguns anys, col·lectius com MigrESS, alerten que l'ESS no reconeix, ni incorpora ni reflecteix la composició diversa de la societat, fent que ara mateix deixi de ser una eina de resolució de necessitats a l'abast de certs sectors socials, especialment de les persones i col·lectius més empobrits, precaritzats o invisibilitzats. Citant Rojas (2020), en aquests moments "l'ESS és un moviment constituït, majoritàriament, per persones d'origen benestant, amb formació universitària, no racialitzada i amb un marcat biaix ideològic d'esquerra d'ampli espectre, que ha optat per cooperativitzar el seu treball i constituir una empresa de caràcter democràtic, basada en valors, sense afany de lucre o amb lucre limitat".

"Hi ha organitzacions que no és plantegen aquest impacte al territori. Més enllà del tema econòmic, i de la situació de cada iniciativa, crec que també és un tema de valors, d'essència, de com et plantges l'organització. I aquesta mirada en projectes que són per tot Barcelona, o per tot Catalunya, costa molt"

Isis Sainz

"No tenim més compromís perquè aquest territori no ens el sentim nostre. No serem uns veïns implicats amb una comunitat que no sentim, quan en tenim d'altres que ens reclamen (...) Crec que seria un error esperar que totes les cooperatives de treball expresessin el seu compromís social a través de la comunitat territorial on s'inscriu la seva feina, si no és una comunitat viscuda i sentida. Nosaltres tenim 25h cadascuna que podem agafar-nos per fer activitats comunitàries, militants, socials... Són de lliure disposició de cadascú, que després han de constar. Però són les comunitats de cadascuna, no les del lloc de referència de la cooperativa"

Jordi Garcia

En l'estudi que va fer MigrESS al 2016, sobre el grau de participació de les persones migrades en el si de les organitzacions de l'ESS (Migress, 2018), el 45% de les iniciatives entrevistades afirmava que incorporava les persones migrades com a 'usuàries' o 'beneficàries' de les seves accions –equiparant, sovint, les persones migrants a col·lectius vulnerables–; però eren molt poques les iniciatives que les incorporaven com a sòcies-treballadores, una posició que implica la plentitud de drets i deures en les organitzacions socioeconòmiques.

L'ESS té el repte pendent, doncs, de poder esdevenir una eina de resolució de necessitats a les classes treballadores del país, més enllà de les accions de solidaritat promogudes en contextos puntuals o d'emergència. I fer-ho des de la proximitat, l'horitzontalitat, el respecte i el treball conjunt, ja que, recuperant Rojas (2020) de nou, sovint "l'ESS i les classes populars del nostre país viuen, amb caràcter general, vides separades. Vides que, puntualment, es troben en alguns espais comuns, però que, en la seva quotidianitat, viuen en la ignorància o el desconeixement l'una de l'altra (...) Entenc les reticències que podem generar amb els nostres discursos híper intel·lectuals i carregats de conceptes aliens a les seves vides. O, el que encara és pitjor, una mirada que, sense voler-ho, té molt de superioritat moral".

"Crec que sovint l'ESS queda lluny de determinats col·lectius"

Isis Sainz

"Com arribem a sectors de la població que no tenen res a veure amb el cooperativisme, que no hi han tingut contacte ni accés, i com es dissenya una estratègia de penetració... És molt difícil, tant per nosaltres, com per la gent que volem implicar. Hi ha moltes barreres ideològiques, econòmiques, llenguatges diferents. Es pot fer sense pensar en resultats immediats"

Josep Maria Navarro

Les dificultats i tensions de l'articulació sectorial i territorial de les iniciatives de l'economia social i solidària

Segons el Balanç Social de 2019, any rere any es consolida el treball conjunt entre organitzacions del mateix sector econòmic per complementar les seves activitats. Segons les dades recollides, el 97% de les organitzacions intercooperen amb altres que ofereixen els mateixos productes i/o serveis: el 86% de les entitats comparteixen coneixement amb altres, el 79% comparteixen projectes, el 42% comparteixen local, i el 32% gestió. Però, tot i aquests números, hi ha qui considera que aquesta intercooperació no és suficient o real, i que cal aprofundir en dinàmiques i valors de treball conjunt i col·laboratiu, superant lògiques competitives.

Més enllà de la participació, enxarxament i intercooperació amb altres organitzacions de l'ESS, algunes iniciatives també s'articulen amb altres iniciatives socials i comunitàries del seu entorn. Però aquests processos de treball conjunt amb el teixit social local no sempre resulten fàcils, sigui perquè no s'aconsegueix consensuar objectius comuns i dinàmiques de treball compartides; perquè existeixen diferents prioritats, ritmes, visions i maneres de fer; o perquè es generen tensions entre les iniciatives socioeconòmiques i les iniciatives sociocomunitàries en relació a l'interès comú i als rols de cadascú.

“Es parla molt d'intercooperació i és una mentida. No hi ha intercooperació, hi ha competència a lo bèstia! Falta consciència que col·laborant i cooperant arribarem més lluny, que anant cadascú per la seva banda”

Josep Maria Navarro

“Coincidir amb altres persones o col·lectius fora de l'ESS no sempre és fàcil i genera tensions. Les iniciatives socioeconòmiques tenim necessitat de tenir resultats econòmics i busquem finançament, o generem dinàmiques d'ocupació... Això molesta els sectors més polititzats, veïnals, que no tenen, entre els seus objectius, aquestes dinàmiques. Com si allò econòmic estigués renyit amb la transformació social. Hi ha com una sospita permanent de si nosaltres ens volem aprofitar d'això o d'allò, o si realment volem canviar les coses. Això fa molt difícil construir alternatives conjuntes, tot i que es coincideix en moltes coses”

Josep Maria Navarro

“Jo crec que hi ha un límit amb el tema 'guanyar diners'. Fer una activitat econòmica no té res de dolent. Aquesta gent necessita guanyar un sou i necessita vendre productes, o serveis, i això té un preu. Potser és que posem al mateix sac tot el que és activitat econòmica. I potser també perquè les cooperatives porten més aquesta veu de *i això com ho paguem? I això com ho sostenim?* I des d'aquí nosaltres sempre hem reivindicat que la feina de sostenir la xarxa fos remunerada, que es poguessin remunerar les hores de les persones que assistien a les reunions”

Isis Sainz

“Quan tu estàs actuant com a cooperativa tens un doble interès, i n'hi ha un que no vols condicionar, que és el de guanyar-te la vida, que és molt legítim. Què molaria en un futur? Que les cooperatives tinguessin aquesta assumpció de rols. Quan tu tens clar el teu rol, pots arribar fins a l'infinit. Però si et confons en aquest rol, generes malestar, perquè hi ha algú que sent que li estàs prenent la centralitat, i que estàs prenent decisions en nom d'un conjunt de gent. Jo crec que les cooperatives, en el moment de les preses de decisions –tant de la detecció de necessitats, com de marcar procés– han de donar molta centralitat a les comunitats que afecten”

Mariona Soler

Així mateix, tot i que sembla que hi ha consens a l'hora d'entendre la importància que l'economia social i solidària enforteixi tant la seva dimensió de sector socioeconòmic com de moviment social, les estratègies per enfortir el múscul socioeconòmic de l'economia solidària i per articular un moviment polític ampli requereixen d'enfocaments diferents, i complementaris. En aquest sentit, sovint en els territoris conviuen estratègies més internes d'enfortiment i articulació de l'àmbit (agrupació de cooperatives, estratègies d'intercooperació, visibilització, defensa i posicionalment del sector...), i d'altres de més obertes que busquen sumar nous agents i aliances per a augmentar la referencialitat, l'impacte, i la capacitat de transformació; que no sempre estan aliniades.

“L'ESS intenta avançar en dues cames: la cama més socioeconòmica, més empresarial, i la cama més de moviment social. I a vegades és difícil no entrebancar-se, o que una li faci traveta a l'altra. Per fer moviment social ens hem de territorialitzar. Territorialitzar--nos en dóna el coneixement de l'altre, aquest altre entès com aquella altra cooperativa que estava al costat, i que no sabies ni que era cooperativa, i a l'altre en el sentit de la població, de les altres entitats, dels altres aliats (...) La territorialització ajuda a crear consciència d'àmbit. En la mesura que necessitem créixer, la trobada no només ha de ser amb els idèntics, sinó que ha de ser amb els similars, amb la comunitat, amb els aliats”

Jordi Garcia

Per saber-ne més:

- **Balànç Social, de la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya**
- **Baròmetre Cooperatiu, de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya**

5

**El model de nivells
en acció comunitària
per a l'economia
solidària: una proposta
d'aterratge de la
dimensió comunitària**

Una vegada situat el marc conceptual, i els ponts que apropen l'economia social i solidària i l'acció comunitària, necessitem poder definir de quina manera es concreta la dimensió comunitària a les iniciatives socioeconòmiques de l'economia social i solidària, i facilitar-ne el seu aterratge. En aquest capítol, aportem una proposta d'elaboració pròpia que vol, en primer lloc, contribuir a definir el marc de la dimensió comunitària a l'economia social i solidària, *el què* (5.1) i, en segon lloc, facilitar l'aterratge d'aquest marc, i la transició cap a organitzacions més comunitàries, a través del que hem anomenat el model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària, *el com* (5.2). El model planteja dos nivells de maduresa comunitària en què es pot situar una empresa de l'economia solidària: un primer nivell, en què parlem de posar-nos les ulleres comunitàries (5.3), i un segon nivell, en què ja fem pròpiament acció comunitària (5.4). Així mateix, el model no només es pot llegir des de la mirada dels dos nivells, sinó també des de la mirada de les diferents comunitats de referència de cada organització (5.5). Acabarem el capítol reflexionant sobre el rol de les cooperatives en el si de l'ecosistema comunitari (5.6). Vegem-ho.

5.1

El marc de la dimensió comunitària a l'economia social i solidària

Com venim dient, necessitem poder definir de quina manera es concreta la dimensió comunitària a les iniciatives socioeconòmiques de l'economia social i solidària. En aquest sentit, la nostra visió és que **la dimensió comunitària de les iniciatives de l'economia social i solidària és una manera d'expressar el seu compromís i la seva responsabilitat social, en aquest cas, en les seves comunitats i els seus territoris de referència.** Això vol dir que hi ha moltes altres maneres d'expressar la responsabilitat social de les empreses de l'economia solidària i que, una de les maneres de fer-ho, és a través de la seva dimensió comunitària.

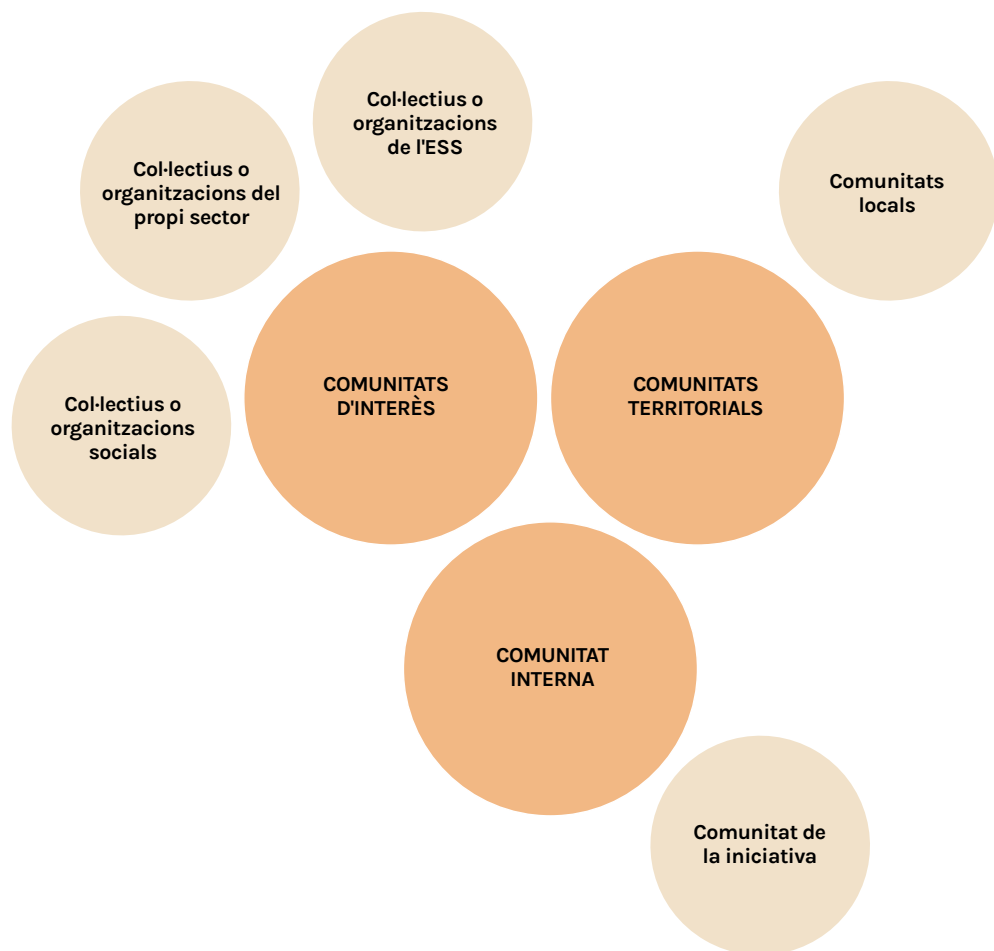
Què vol dir això? Quines són aquestes comunitats i territoris de referència? Doncs, tal i com apuntàvem en el segon capítol, l'acció comunitària no l'hem de relacionar, únicament, amb allò que fem en relació al territori, sinó que ens connecta amb totes aquelles comunitats de què formem part (sectorial, temàtiques, activistes...). En aquest sentit, **la dimensió comunitària de les iniciatives es pot expressar en relació als territoris on estem arrelades** (el barri, el poble, la comarca...) (*comunitats territorials*), però també en relació a **aquells altres col·lectius o comunitats amb qui l'organització té relació o comparteix interès.** Ens referim a altres iniciatives del mateix

sector productiu, a altres iniciatives de l'economia social i solidària, a col·lectius organitzats en l'àmbit en què nosaltres treballem/incidim (*comunitats d'interès*), o a **la comunitat de la pròpia cooperativa** (*comunitat interna*).

Incorporar la dimensió comunitària a les iniciatives de l'economia social i solidària voldrà dir, doncs, expressar el nostre compromís i la responsabilitat social tenint en compte, reconeixent, i incidint en els diversos entorns de l'organització. Com veurem a continuació, significarà posar-nos unes ulleres comunitàries que ens permetin assumir i promoure els valors i els principis de l'acció comunitària en allò que fem i generar condicions per poder promoure processos comunitaris transformadors més amplis.

Figura 2

El marc de la dimensió comunitària a l'economia social i solidària.
Elaboració pròpia

5.2

El model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària

Com venim dient, doncs, l'aposta per l'acció comunitària és un posicionament polític. En aquest sentit, transitar cap a organitzacions més comunitàries implica un tria ideològica determinada i un compromís cap a una determinada manera de fer: endins, en el si de la nostra organització, i enfora, en les nostres relacions i accions amb altres.

Per facilitar aquesta transició cap a organitzacions més comunitàries, hem elaborat el model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària, que planteja dos nivells de maduresa comunitària en què es pot situar una iniciativa socioeconòmica. Es tracta d'un plantejament progressiu en què cada organització pot decidir, segons el seu posicionament, i la seva realitat i possibilitats, quin és el seu grau d'implicació i d'aprofundiment comunitari.

- El primer nivell té per objectiu **posar una intencionalitat comunitària en allò que fem des de les nostres organitzacions** per tal de poder expressar de manera més conscient, respectuosa i transformadora la nostra funció social. És a dir, tot i que en aquest primer nivell **encara no podem parlar pròpiament d'acció comunitària**, en la mesura que puguem anar incorporant certes maneres de ser i de fer, estarem augmentant el nostre impacte a l'en-

torn, i estarem generant condicions per a la promoció d'accions i processos comunitaris futurs.

- El segon nivell és el nivell on pròpiament ja fem acció comunitària, és a dir, on, **la nostra organització facilita, participa o promou iniciatives col·lectives o processos comunitaris** en totes, o algunes, de les seves comunitats i territoris de referència.

NIVELL 1 Posem-nos les ulleres comunitàries! Generem condicions

Ser bones veïnes

Donar resposta a necessitats socials

Enfortir i ampliar relacions i vincles

Transferir coneixements, habilitats i valors

NIVELL 2 Fem acció comunitària Generem condicions

Arrelar-se territorialment

Articular-se i enxarxar-se

Enfortir les comunitats internes

Figura 3

El model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària.
Elaboració pròpia

5.3

El primer nivell: Posem-nos les ulleres comunitàries!

Des del nostre punt de vista, l'òptim seria que totes les iniciatives de l'economia social i solidària poguessin posar-se, en la mesura del possible, aquestes ulleres comunitàries del primer nivell i, en la mesura que facin una aposta per l'acció comunitària de manera més central en el seu projecte i/o tinguin les condicions per a generar altres processos o estratègies més àmplies, transitin cap al segon nivell.

Com hem explicat, el primer nivell té per objectiu **posar una intencionalitat comunitària en allò que fem des de les nostres organitzacions per tal d'augmentar el nostre impacte a l'entorn i generar condicions per a la promoció d'accions i processos comunitaris** futurs (que veurem a l'apartat 5.4). Per tal ajudar les iniciatives de l'economia social i solidària a l'hora de començar a incorporar la dimensió comunitària a les seves organitzacions en cadascun dels seus entorns de relació (les comunitats locals del territori, els col·lectius i les comunitats amb qui comparteixen interessos i/o preocupacions, i la comunitat interna de la pròpia iniciativa) hem elaborat alguns principis orientadors: **la importància de ser bones veïnes, de coresponsabilitzar-nos de les necessitats i problemàtiques socials, d'enfortir i ampliar les relacions i els vincles amb l'entorn, i de transferir coneixements, habilitats i valors.** Vegem-los.

NIVELL 1
Posem-nos les ulleres comunitàries!
Generem condicions

Ser bones veïnes

Donar resposta a necessitats socials

Enfortir i ampliar relacions i vincles

Transferir coneixements, habilitats i valors

Figura 4
Els principis orientadors del nivell 1. Elaboració pròpia

Ser bones veïnes

En primer lloc, volem destacar la importància que les organitzacions de l'economia social i solidària siguem bones veïnes amb aquelles persones, col·lectius i comunitats amb qui vivim o compartim espai. Que sapiguem i **coneguem qui tenim al costat, que cuidem dels espais comuns i/o compartits, que tinguem en compte els i les altres en la nostra activitat, i que ens impliquem pel bon funcionament d'allò comú.** En aquest sentit, **resulta imprescindible que la nostra activitat aportï impactes positius per l'entorn i eviti generar-ne de negatius.** Recuperant les paraules de Garcia, «ser una bona veïna o una bona ciutadana vol dir aportar externalitats positives (creació de llocs de treball de qualitat, suport a activitats socials i culturals...) i minimitzar les negatives (contaminació, tancament d'altres empreses o botigues per culpa de la competència que els fem...)».

Dues estratègies que faciliten que les organitzacions puguem ser bones veïnes són, d'una banda, **comptar amb el veïnat, el teixit social i les comunitats locals a qui afectem amb la nostra activitat i, de l'altra, guiar-nos pel consum i les relacions de proximitat, en les nostres activitats, compres i contractacions.**

“Per exemple, ets una llibreria i estàs apel·lant amb la teva activitat a una comunitat? Doncs escolta-la, pregunta-li quin tipus de lectura necessita, relaciona-t'hi des del tu a tu, facilita trobades... Si ets una llibreria i vols vendre llibres, necessitaràs que els llibres que vols vendre interessin a la comunitat. Si, en canvi, resulta que ets una cooperativa d'arquitectes i vols fer una proposta urbanística, ves i pregunta a les diverses comunitats, perquè el que facis els afectarà...”

Mariona Soler

“A l'hora de contractar personal per a projectes es considera en primer lloc gent del territori, si no és possible, potser es busca oferir l'opció a persones que ho tindrien més difícil per accedir-hi (per la seva procedència, sexe, poca trajectòria, edat, etc). També tenim en compte les iniciatives socioeconòmiques del territori quan poden encaixar amb les propostes que estem oferint i/o les adaptem per a què puguin tenir-hi un paper. Pel que fa a proveïdores també ho fem en la mesura del possible i estem atentes a les possibilitats que hi ha en cada territori on som de forma activa.”

La Fàbrica SCCL

Co-responsabilitzar-nos de les necessitats i problemàtiques socials

Una altra de les maneres de desenvolupar la funció social de les organitzacions de l'economia social i solidària és co-responsabilitzar-nos i contribuir a donar resposta a les necessitats i problemàtiques socials de l'entorn, de manera més o menys territorialitzada, **a través de la pròpia activitat, de la incidència política, i de la solidaritat.**

A través de la pròpia activitat

Quan parlem de contribuir a donar resposta a necessitats socials a través de la nostra activitat, ens referim a la possibilitat d'**adaptar o crear nous productes o serveis que s'adeqüin millor a les necessitats de l'entorn, així com de generar mecanismes per afavorir la inclusió i l'accessibilitat** als nostres productes o serveis.

Com per exemple, la creació d'un servei d'atenció telefònica adreçada a professionals que treballen a primera línia atenen casos de Covid-19 i familiars de persones malaltes, en el cas de Fil a l'Agulla (Hierro, Subirachs i Suriñach, 2020); l'impuls d'un projecte per traduir els missatges informatius del Canal Salut i, altres canals veïnals, per a persones parlants d'àrab, xinès i urdú per part de

Col·lectivaT (Ibídem); o l'experiència del Gimnàs Social Sant Pau SCCL que ha esdevingut una iniciativa referent pel que fa a la seva mirada inclusiva i comunitària al barri del Raval de Barcelona, amb accions com la creació d'un projecte de piscina per a mares musulmanes i els seus nadons, on poden banyar-se soles i tapades; l'habilitació d'un vestidor específic per a dones trans ja que es van adonar que marxaven a casa sense dutxar perquè no se sentien còmodes al vestidor estàndard; l'adaptació dels horaris durant el Ramadà; les facilitats d'accés per a menors migrants sense referents familiars, persones sense sostre, persones sense papers; i persones en risc d'exclusió social per les quals l'accés al gimnàs és gratuït⁹.

A través de la incidència política

Una altra manera de co-responsabilitzar-se amb l'entorn és a través de la incidència política. És a dir, a partir de la **sensibilització** sobre l'existència de determinats problemes i/o situacions socials, de la **denúncia** sobre les causes i els factors generadors de desigualtat i

⁹ Vegeu <https://www.elperiodico.cat/ca/barcelona/20190531/el-sant-pau-es-queda-al-raval-7483428> i <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20200925/nueva-fecha-de-desahucio-para-el-gimnasio-social-del-raval-donde-cada-dia-comenyan-se-duchan-150-personas-8124446>

exclusió, i de la **mobilització**. Ens referim a la importància de poder promoure el pensament crític, de poder promoure o sumar-nos a accions o campanyes reivindicatives, o de poder fer d'altaveu i/o contribuir a fer sentir la veu de persones o col·lectius en situació de vulnerabilitat o invisibilitat a tot arreu on pugui arribar l'organització: en la nostra esfera més pública i visible, però també en aquella més interna, més del dia a dia, amb totes aquelles persones i altres organitzacions amb qui ens relacionem (clients, proveïdors, organitzacions amb qui compartim espai...).

Per exemple, la feina de sensibilització, difusió i divulgació que fan L'Aresta SCCL o Arran de Terra SCCL pel que fa al consum i la producció agroecològica (Hierro, Subirachs i Suriñach, 2020); la implicació en campanyes o accions reivindicatives; o la promoció d'espais d'autoorganització i suport mutu com poden ser les xarxes de suport en el context de Covid19, com ha estat el cas de Cultural Rocaguinarda SCCL i Resilience Earth SCCL, al Guinardó i la Garrotxa respectivament (Ibídem).

A través de la solidaritat

En el cas de la solidaritat, ens referim a la possibilitat de **destinar (part de) els excedents a iniciatives o col·lectius socials** que estiguin treballant, directa-

ment, en temàtiques o problemàtiques socials a les quals vulguem contribuir, **d'apostar per determinades proveïdores vinculades a aquestes iniciatives socials, i de contribuir en campanyes de solidaritat o de recollida de finançament.**

Experiències com Biciclot SCCL, que durant el confinament va cedir bicicletes de manera gratuïta al personal sanitari (Hierro, Subirachs i Suriñach, 2020); l'Apòstrof SCCL, que va adreçar una carta a tots els hospitals i centres sociosanitaris per si necessitaven suport a l'hora de donar instruccions clares, i oferir-se per fer-ho gratuïtament; Coop de mà SCCL, que té una provisió per a serveis a persones o col·lectius amb dificultats per poder fer front als seus serveis, i que participen d'una iniciativa d'apadrinament de projectes d'una entitat a la qual ofereixen un número d'hores d'atenció sense cap cost; Raons Públiques SCCL, que dins de les seves hores laborals, compten amb una bossa d'hores, que en diuen 'presència/activisme' i que es destinen a diversos projectes en clau comunitària/política en els quals no hi ha compensació econòmica directa i on miren d'aportar la seva experiència urbanística i de participació; Marges SCCL, que també té un projecte de retorn social a través del qual destina una bossa d'hores anual per al desenvolupament d'accions o projectes comunitaris amb col·lectius, entitats o moviments

socials; o el Fons Cooperatiu per l'Emergència Social i Sanitària¹⁰, que és un fons de contingència, promogut per una vintena d'organitzacions de l'economia social i solidària, creat per donar suport a projectes d'economia social i solidària que han estat aportant solucions directes a l'emergència social i sanitària fruit de la Covid19 i que requereixen recursos per a la seva sostenibilitat.

Enfortir i ampliar relacions i vincles

Una altra de les condicions necessàries per promoure processos col·lectius i comunitaris són les relacions socials denses. Com apunta César Rendueles (2018), és difícil imaginar processos emancipatoris profunds en societat líquides i individualistes. En aquest sentit, les organitzacions de l'economia social i solidària tenen el repte, i l'oportunitat, de poder contribuir a l'enfortiment de les relacions socials, de les dinàmiques de suport mutu, i de l'enxarxament. Per fer-ho pensem que és important que les cooperatives de treball posin una **especial intencionalitat en l'enfortiment de les relacions i els vincles, en el si de la pròpia organització, i en relació altres**

persones o col·lectius de l'entorn de la cooperativa.

Què volem dir amb això? Ens referim a la importància que les organitzacions estableixin relacions nutritives, igualitàries i de confiança amb les persones, col·lectius i organitzacions del seu entorn amb qui comparteixen, d'alguna manera, projecte. Uns vincles sòlids, i unes relacions horitzontals i recíproques, que ens permetin ampliar la nostra xarxa d'amigues i aliades, i crear les condicions per a generar futurs espais i dinàmiques de solidaritat i suport mutu. Així mateix, assumint que la construcció de comunitats passa per la creació de vincles (Ajuntament de Barcelona, 2009), com a organització, no només haurem de construir vincles de qualitat amb el nostre entorn, sinó que necessitarem contribuir a què els i les altres també puguin ampliar la seva xarxa relacional. En aquest sentit, no podem perdre de vista que els processos relacionals són també processos educadors i que, per tant, les estratègies de relació que promovem hauran d'incidir en la creació de vincles i en la transmissió de coneixements, habilitats i valors.

En el marc de les cooperatives de treball, l'enfortiment d'aquestes relacions i vincles hauria de materialitzar-se a través de cadascuna de les comunitats de referència de l'organització, a partir d'estratègies com:

- **Repensar i cuidar les relacions que tenim amb aquelles persones i col·lectius de l'entorn més proper de la cooperativa** (proveïdores, clients, destinàries, col·laboradores...).
- **Generar estratègies d'intercooperació amb altres iniciatives**, que ens permetin no només enfortir-nos com a organitzacions, i augmentar l'impacte social d'allò que fem, sinó també establir noves relacions i aliances, com a pas previ a les dinàmiques de suport mutu, agrupació o articulació.
- **Conèixer i establir vincles amb els veïns i veïnes de la iniciativa**, des d'aquesta mirada del bon veïnatge que compartíem anteriorment.
- **Establir relacions i aliances amb col·lectius socials i comunitats organitzades**, reconeixent, respectant i potenciant la seva autonomia, lideratge i centralitat.
- **Contribuir a l'enfortiment de les relacions i la xarxa comunitària de persones i col·lectius del nostre entorn**. És a dir, que en la mesura que la nostra activitat, i les característiques de la nostra iniciativa ens ho permetin, puguem acompanyar aquelles persones i col·lectius amb qui interaccionem

(perquè són les persones que atenem, perquè són clients de la nostra botiga, o perquè hi tenim alguna col·laboració) a relacionar-se amb altres, a conèixer i accedir a altres entitats, recursos o serveis, a juntar-se amb altres persones o col·lectius amb qui comparteixen necessitats o interessos, o a participar de manera activa en propostes o accions col·lectives.

“La nostra implicació ens fa tenir un tracte molt proper amb la gent amb qui treballem, cosa que creiem que genera confiança i valorem molt positivament”
L'Esguard (Lite i Mansilla, 2018)

“Als municipis on no tenim vincles tan arrelats, intentem comptar amb el suport puntual d'entitats del territori en algunes de les accions/activitats que promovem, amb la intenció d'anar teixint sinèrgies i noves relacions”
Circula Cultura SCCL

¹⁰ Vegeu <https://ca.goteo.org/project/fons-cooperatiu-front-l-emergencia-social-i-sanita>

En aquest sentit, és important nombrar **la potencialitat que tenen els espais físics pel que fa a la dinamització de relacions socials**, més enllà de l'enxarxament i l'arrelament territorial. Els espais físics poden ser **espais de trobada i relació, espais per visibilitzar i fer de frontissa amb altres agents i iniciatives, espais per acollir altres iniciatives, espais per promoure la vinculació i la participació de veïnes i col·lectius amb l'espai, i espais (i infraestructures) per posar a disposició de qui ho pugui necessitar.**

Transferir coneixements, habilitats i valors cooperatius

Una altra de les fortaleses de l'economia solidària té a veure amb tots els coneixements, habilitats i pràctiques basades en els valors cooperatius (com el suport mutu, la democràcia, la igualtat, l'equitat, o la solidaritat). Tota aquesta **expertesa en les relacions, en la manera de treballar, i en la manera de col·laborar i organitzar-se amb altres són recursos molt necessaris per poder generar transformacions socials i culturals a l'entorn.** En aquest sentit, les cooperatives, però també les persones que les integren, tenen una **responsabilitat pel que fa a la difusió dels valors i principis de l'economia solidària des de la pràctica i l'exemple en primera persona.**

Aquesta transferència de coneixements, habilitats i valors cooperatius **l'hauríem de poder incorporar en el nostre dia a dia, com a organització, i com a cooperativistes, en totes les relacions que tenim** (clients, destinatàries finals dels nostres productes o serveis, proveïdores, altres cooperatives amb qui ens relacionem, organitzacions o projectes de què formem part, veïns i veïnes de l'entorn...) i en tots els espais que participem (espais interns de l'organització, entitat de segon grau a la que pertanyem, organitzacions polítiques de què formem

part, espai de coworking on tenim les oficines, etc). Es tracta que, en la mesura que puguem, **contribuim a generar pensament crític, apoderament, i autoorganització col·lectiva.**

“En una societat força individualista, disposar d'una metodologia/forma de fer oberta, comunitària, implica fer molta pedagogia per tal de contrarestar les pors i la desconfiança”
Espai Brotes, SCCL

“La nostra forma d'entendre i portar el dret a la pràctica s'inspira en els valors i principis del feminisme: des dels col·lectius que atensem, fins a la forma en què empatitzem i acompanyem els i les nostres clientes. No som advocades que obliguem a prendre una decisió, sinó que ajudem les persones a entendre la seva situació, traduint-los els enunciacions jurídics, i permetent-los que siguin elles les que s'apoderin i prenguin una decisió sobre la seva vida i els seus drets”
lacta (Lite i Mansilla, 2018)

“És molt important aquesta acció pedagògica en les diverses relacions de les cooperatives, en clients i proveïdors, per anar impregnant una altra manera de fer”
Jordi Garcia

“Entenem que la nostra tasca aprofundeix en la construcció col·lectiva de l'entorn (entre administració, teixit social ampli i ciutadania). Per tant, si bé molts dels projectes són de curta durada (model de participació ciutadana) i no rebem encàrrecs que s'allarguin en el temps en clau d'articular agents i territoris (model acció comunitària), entenem que la nostra feina pot sumar a dinàmiques territorials i a capacitar més a la ciutadania en la seva relació amb l'entorn i la seva incidència en la gestió pública dels espais compartits”
Raons Públiques SCCL

“El que sí que es pot demanar a una cooperativa que no està arrelada al territori és que pugui fer aquesta acció pedagògica. Una cooperativa de comunicació, per exemple, pot preguntar als seus clients, com a mínim quan siguin entitats de l'ESS, “a quin tipus de territori ens dirigim?” Això té a veure amb el producte que fan, però també té a veure amb la incidència. En el moment en què demanen a una altra empresa, quins tipus de territori té, està fent que aquesta empresa hagi de mirar el territori”
Mariona Soler

“El nostre és un local destinat a la nostra activitat professional. Però des dels inicis s'ha cedit a diverses iniciatives del barri. També hem cedit material com cadires o altres per a actes del barri”
Raons Públiques

“Diversos col·lectius del barri fan servir el nostre magatzem i de vegades les sales de reunions”
Coop de mà

“Oferim l'espai per la presentació de llibres, concerts de petit format i exposicions. Vénen escoles a visitar-nos. I som Punt d'Informació de Som Energia”
Cultural Rocaguinarda SCCL

Figura 5

Taula resum dels principis orientadors i les estratègies del nivell 1. Elaboració pròpia

Ser bones veïnes	Conèixer els nostres veïns i veïnes
	Cuidar els espais comuns i/o compartits
	Tenir en compte els altres en la nostra activitat, sobretot si aquesta els afecta d'alguna manera
	Implicar-nos pel bon funcionament d'allò comú
	Generar impactes positius i evitar generar-ne de negatius
Coresponsabilitzar-nos de les necessitats i problemàtiques socials	Promoure el consum i les relacions de proximitat, en les nostres compres i les nostres contractacions
	Adaptar o crear nous productes o serveis que s'adeqüin millor a les necessitats de l'entorn
	Generar mecanismes per afavorir la inclusió i l'accessibilitat als nostres productes o serveis
	Promoure accions o campanyes d'incidència política, a través de la sensibilització, la denúncia i la mobilització
Enfortir i ampliar relacions i vincles	Contribuir econòmicament amb iniciatives i col·lectius socials, a través dels excedents de la cooperativa, de la contribució en accions de recollida de finançament, o de l'aposta per determinades proveïdores
	Cuidar i enfortir les relacions que tenim amb aquelles persones i col·lectius de l'entorn més proper de la cooperativa
	Generar estratègies d'intercooperació amb altres iniciatives
	Establir vincles i aliances amb col·lectius socials i comunitats organitzades
	Contribuir a l'enfortiment de les relacions i la xarxa comunitària de persones i col·lectius del nostre entorn.
Transferir coneixements, habilitats i valors	Aprofitar la potencialitat dels espais físics pel que fa la dinamització de les relacions socials
	Difondre els valors i principis de l'economia social i solidària des de la pràctica i l'exemple en totes les relacions que tenim i espais on participem

Per acabar, voldríem aturar-nos de nou en l'element central d'aquest primer nivell: la generació de condicions per a l'acció comunitària. Ens sembla important poder nombrar i visibilitzar **quines són aquestes condicions que estem promovent o afavorint si, com a organització, ens posem aquestes ulleres comunitàries** en els diversos entorns de relació de la nostra cooperativa. Si recuperem el marc conceptual de l'acció comunitària (capítol 2), recordarem que dèiem que l'èxit d'una acció o un procés comunitari s'explica tant per la seva capacitat de millorar la qualitat de vida de les persones i comunitats, com pels guanys que ha generat en les persones i col·lectius que n'han format part, en termes d'aprenentatge, capacitació, enfortiment dels vincles socials, apoderament, participació comunitària i organització col·lectiva (Marges, 2020). En aquest sentit, en aquest primer nivell, podem identificar condicions en totes dues direccions.

Estarem contribuint a la **millora de les condicions de vida de persones i comunitats**, en la mesura que, com a organització:

- Contribuïm a la sensibilització sobre l'existència de determinats problemes o situacions socials, en denunciem les causes des d'una mirada crítica, i afavorim la mobilització i autoorganització d'aquelles persones o col·lectius afectats
- Comptem amb el veïnat, el teixit social i les comunitats locals assegurant, així, que la nostra activitat els genera impactes positius
- Incorporem la diversitat a la nostra cooperativa, i tenim una mirada inclusiva en allò que fem, facilitant l'accés als nostres productes i serveis a persones i col·lectius en situació de més vulnerabilitat o invisibilitat contribuint, així, a la resolució de les seves necessitats
- Generem eines i mecanismes per contribuir a l'enfortiment d'iniciatives socials i comunitàries, a partir de la solidaritat i/o la implicació
- Contribuïm a enfortir els vincles i les xarxes comunitàries de les persones i els col·lectius de l'entorn de la iniciativa
- Donem resposta a les necessitats de les persones que formen part de la cooperativa

5.4

El segon nivell: Fem acció comunitària!

Estarem **incidint en les relacions socials i activant processos de cooperació i treball conjunt, quan, com a organització:**

- Establim relacions de confiança amb altres persones i/o col·lectius a partir de les quals serà possible generar dinàmiques de suport i ajuda mútua i/o de treball conjunt
- Donem protagonisme als col·lectius i comunitats (fent d'altaveu), contribuint al seu apoderament, visibilitat i enfortiment
- Transferim coneixements i habilitats basades en la solidaritat, el suport mutu, la reciprocitat i el treball conjunt
- Promovem el pensament i la consciència crítica, afavorint la mirada col·lectiva de les situacions, la mobilització i la autoorganització
- Obrim el nostre espai físic a l'entorn, convertint-lo en un espai de trobada, relació i participació

Com explicàvem anteriorment, el segon nivell és el nivell on pròpiament ja fem acció comunitària, és a dir, on, la nostra organització facilita, participa o **promou accions o processos comunitaris**. Per facilitar la concreció i l'aterratge d'aquest segon nivell, també proposem algunes orientacions en relació a **l'arrelament territorial, l'articulació i l'enxarxament, i l'enfortiment de les comunitats internes**. Vegem-ho.

NIVELL 2
Fem acció comunitària
Generem condicions

Arrelar-se territorialment

Articular-se i enxarxar-se

Enfortir les comunitats internes

Figura 6
Els principis orientadors del nivell 2.
Elaboració pròpia

Arrelar-se territorialment

Com hem explicat anteriorment (5.1), la nostra visió és que la dimensió comunitària és una manera d'expressar el compromís i la responsabilitat social de les cooperatives de treball en les seves comunitats i els seus territoris de referència. Tot i que, com hem explicat -i com veurem tot seguit- la dimensió comunitària es pot expressar en relació a col·lectius o comunitats amb qui l'organització té relació o comparteix interès, encara que no tinguin una dimensió territorial, quan parlem d'arrelament territorial sí que fem referència a l'expressió del compromís social de la cooperativa en el seus àmbits territorials de referència.

I quin(s) és(són) el(s) territori(s) de referència d'una cooperativa? Doncs dependrà de les circumstàncies, tries i posicionaments de cada organització. Podem trobar-nos amb:

- Cooperatives de treball que tinguin la seva seu al municipi on desenvolupen la major part de les seves activitats, i on també viuen les seves sòcies i, des d'aquí, els resulti molt natural arrelar-s'hi (com passa en el cas de l'Espai Brotes SCCL a L'Hospitalet) o bé que tinguin un local obert al públic, des d'on també es relacionen i es vincu-

len al seu entorn des de la proximitat (com és el cas de Cultural Rocaguinarda SCCL al Guinardó).

- Ens podem trobar amb cooperatives de treball que tinguin la seu a un barri o poble determinat, on desenvolupen una part de la seva activitat, i on viuen algunes de les seves sòcies, i això els porti a fer l'aposta d'arrelar-s'hi, tot i que facin gran part de l'activitat fora d'aquest barri o poble, i una part de les seves sòcies no hi visquin (com passa a Raons Públiques SCCL, al Poblesec)
- Hi ha també cooperatives de treball que no s'arrelen allà on tenen les seves oficines, sinó allà on desenvolupen els seus projectes principals (com passa en el cas de La Fàbrica SCCL o Circula Cultura SCCL)
- Hi ha cooperatives de treball que decideixen no arrelar-se tampoc on tenen les seves oficines, perquè no és el territori on desenvolupen la major part de la seva activitat, i tampoc és la seva comunitat sentida i viscuda per les sòcies. En aquest sentit, aposten per a ser bones veïnes en el territori on tenen les seves oficines, i per facilitar que siguin els i les cooperativistes que s'arrelin a les seves comunitats locals (L'Apòstrof SCCL)

- Hi ha cooperatives que desenvolupen la seva activitat a molts llocs diferents, i a vegades en períodes curts de temps, fet que els dificulta poder crear processos d'arrelament. En aquests casos, es fan accions de retorn social i s'aposta per treballar la importància de l'arrelament amb els clients i/o agents del territori destinataris de les accions, a qui acompanyen, en la mesura del possible, a què prenguin consciència de la importància de tenir en compte l'entorn, a què sàpiguen llegir les seves necessitats i els seus interessos, i que els puguin incorporar en els seus propis processos de manera participada i inclusiva (Marges SCCL).

I a què ens referim amb arrelament territorial? Doncs al coneixement, la relació, la col·laboració, la participació i la contribució de les organitzacions als seus territoris de referència. És a dir, l'arrelament territorial és un posicionament polític d'algunes cooperatives de treball, i d'altres iniciatives de l'economia solidària, que aposten per implicar-se i comprometre's amb el seu barri, el seu poble, la seva ciutat o la seva comarca, i adequar i/o adaptar allò que fan a les necessitats i interessos d'aquest entorn. Des del nostre punt de vista, l'escala local ens permet donar una millor resposta a la realitat complexa de les persones i

dels territoris, i, al mateix temps, facilita la construcció de vincles, la creació de xarxes de suport mutu, i l'impuls d'iniciatives col·lectives. És des d'aquí que pensem que és important que les cooperatives de treball coneguin el seu entorn, sàpiguen què hi passa, tinguin mecanismes per detectar què necessita, i cadascú des del seu lloc, les seves possibilitats, i el seu rol, pugui trobar la manera de contribuir-hi.

I com ho podem fer per arrelar-nos al(s) nostre(s) territori(s) de referència?¹¹ Pensem que, en primer lloc, és imprescindible que **coneguem els territoris** de què formem part. És a dir, que sapiguem quins són els seus agents principals, quines necessitats, interessos i reivindicacions tenen, i quines dinàmiques de relació i enxarxament existeixen. Posteriorment, necessitarem **establir relació amb els diversos agents existents**, dins i fora de l'economia social i solidària. A partir d'aquí, cadascú segons les seves circumstàncies, haurà de trobar els mecanismes per poder-s'hi coresponsabilitzar, a partir de la col·laboració, l'articulació o el treball conjunt.

¹¹ Vegeu les pàgines 80-83 de la Brúixola Comunitària (Marges, 2020) per a més informació, estratègies i qüestionaris d'autodiagnosi en relació a la interacció amb el territori

“Per nosaltres és fonamental que hi hagi una relació orgànica amb el barri. Aporta coneixement de dinàmiques del propi territori, una coneixença de les persones”
L'Esguard (Lite i Mansilla, 2018)

“Ens hem involucrat en les dinàmiques de la comunitat del barri de Les Planes, per exercir una escolta proactiva”
Arqbag SCCL

“Sempre tractem de simbiotitzar-nos amb el territori i les gents que l'habiten, i molts cops la nostra relació no és professional sinó activista, abans de tenir un encàrrec professional, o després d'haver-lo tingut, tractem de mantenir la nostra presència i aportacions a partir de les xarxes veïnals, d'organitzacions, d'activitats diverses... Tractem de fer un seguiment post, sempre que ens ho permet la vida, i les possibilitats, i l'entorn si n'ha quedat quelcom del que vàrem fer en el seu moment...”
La Fàbrica SCCL

Quan ens referim a la **col·laboració i el treball conjunt amb altres agents del territori** ho fem en una doble direcció:

- Ho podem fer a partir d'una necessitat, neguit o proposta de la nostra cooperativa. És a dir, som nosaltres que obrim una acció, un projecte, un local, o un esdeveniment a la participació d'altres persones o col·lectius del territori, perquè pensem que els afecta o interpel·la (des d'aquesta mirada del bon veïnatge, que parlàvem en el primer nivell), o perquè pensem que la seva presència o implicació pot enfortir-nos/enfortir allò que volem fer (comptar amb l'associació de veïns i veïnes en una campanya de sensibilització que estem fent per a la població local per millorar-ne la seva rebuda i impacte; o promoure una xarxa entre iniciatives de restauració del territori per poder-nos donar suport i comparar i abaratir segons quins serveis).
- O ho podem fer implicant-nos i sumant-nos nosaltres, com a organització, a iniciatives, projectes o processos que es puguin donar al nostre entorn, des de la coresponsabilització de les necessitats i reptes socials existents (sumar-nos a una campanya reivindicativa liderada per l'assemblea de barri on podem aportar la nostra

expertesa com a organització en la lluita contra la pobresa energètica, o participar d'una plataforma d'associacions i entitats juvenils de la comarca, en tant que cooperativa dedicada al lleure educatiu).

El treball conjunt amb altres agents ens porta, sovint, a **la participació en espais d'articulació o construcció col·lectiva** (ho reprendrem quan parlem d'articulació i enxarxament en l'àmbit més sectorial). Aquí fem referència a de quina manera l'organització s'enxarxa amb altres, siguin també iniciatives de l'economia social i solidària del propi territori, o siguin iniciatives o projectes veïnals i comunitaris de l'entorn.

“La llibreria dóna servei a les escoles del barri, dóna suport a altres projectes cooperatius que emergeixen a l'entorn, i promou les autores i creadores del barri”
Rocaguinarda SCCL

“Entenem la nostra activitat dins d'un ecosistema que és el Raval. Participem a diferents xarxes i iniciatives del barri. Al barri passen moltes coses que ens nodreixen, i a les quals també podem aportar el nostre coneixement. Per nosaltres el treball en xarxa, on i off line, és indispensable i d'enriquiment mutu”
Colectic (Lite i Mansilla, 2018)

“La vinculació amb el teixit social local dels barris on desenvolupem serveis i projectes és fonamental per donar sentit a les actuacions i als processos socials que acompanyem. Si no, seria com “volar arreglar el món sense sortir del despatx”. També hi ha un component de “tocar realitat”, quan ens articulem amb el teixit social que fa que els plantejaments inicials de vegades s'hagin de revisar i reajustar a dinàmiques, necessitats o ganes de fer detectades en els barris. Això és molt millor que voler fer el què ens havíem plantejat de fer, perquè significa que el projecte pren sentit, està viu”
La Fàbrica, SCCL

“Jo crec que una de les coses importants és que la gent entengui la importància, els beneficis, d'articular-se amb altres o de treballar en xarxa. Crec que hi ha gent que té molt clar que, el fet de treballar amb altres, fa que tingui més oportunitats, fer projectes més xulos, o que si tinc un moment de fragilitat m'ajudaran... (...) Per mi és evident que es creen sinèrgies que, sinó, no es crearien d'una altra manera. Una cooperativa del barri que es dedica a l'àmbit de la salut, per exemple, està participant a un grup d'atenció primària per a la infància, gràcies a l'enxarxament amb el Pla Comunitari. Si no, elles soles, aquí potser no hi haguessin arribat. Ni elles, ni allò que fan, ni la seva concepció de la medicina en clau holística. Fins i tot, han pogut arribar a més gent, de manera més inclusiva.. Aquesta cooperativa ofereix serveis a grups de criança que són gratuïts, però que no arriben a a determinades persones només pel fet de ser gratuïts, la frontera no és aquesta... Llavors, que et conegui no sé qui, farà que t'aparegui la mare marroquina derivada de serveis socials.”
Isis Sainz

Quan parlem d'arrelament territorial en les iniciatives de l'economia social i solidària, sovint ens referim, també, a la importància d'**adequar-nos i adaptar-nos a les realitats i necessitats de l'entorn**. És a dir, com parlàvem en el primer nivell, de quina manera la nostra organització adapta allò que fa a les necessitats de l'entorn, o genera mecanismes per a que els seus productes i serveis siguin inclusius i accessibles per als veïns i veïnes d'aquell barri, poble o ciutat.

“Per nosaltres el treball en xarxa implica tenir les portes obertes, obrir espais perquè des de la comunitat es puguin expressar les necessitats. Veure què necessita el barri, i no decidir-ho nosaltres i, a partir d'aquí, poder acompanyar per donar-hi resposta”
Colectic (Lite i Mansilla, 2018)

En aquest segon nivell, aquesta adequació i adaptació a les necessitats del territori passarà, també, per generar mecanismes per detectar conjuntament amb altres aquestes necessitats, per poder implicar l'entorn en la definició de certes accions, productes o serveis i assegurar-nos, així, que allò que fem i/o produïm respon a les seves inquietuds. És a dir, treballarem per **incorporar l'entorn en les dinàmiques i la presa de decisions de la iniciativa, repensant la governança de la nostra organització.**

“Nosaltres vam crear la Comunitat Corresponsable (CC), un mecanisme d'implicació de les consumidores que ens assegura unes vendes a l'any. Així, més enllà de ser un canal de venda directa (com una subscripció anual), vam voler que fos un mecanisme de participació, ja que les corresponsables estan fent viable la cooperativa, i creiem que per tant es mereixien un cert poder de decisió. No és quelcom formal (no són sòcies col·laboradores, per exemple), però a la jornada anual, on són totes convidades, fem una assemblea on expliquem la situació de la cooperativa, els plantejem alguns dubtes/qüestions concretes i obrim un torn de paraules perquè puguin aportar el que vulguin i proposar canvis de la pròpia CC o de la cooperativa en general”
Tres Cadires SCCL

“Desenes de persones de la nostra base social són voluntàries actives del cinema, conformant algunes de les comissions voluntàries de treball que vertebrar el Zumzeig. La presència de les comissions és decisiva en la gestió quotidiana de la cooperativa per la seva implicació, entusiasme i transversalitat de les seves propostes i accions. A través del carnet d'Amiga del Zumzeig volem reforçar el concepte de comunitat, oferint espais i fórmules de representació a la cooperativa on poder fer-se escoltar, aportar idees i contribuir a fer créixer el projecte”

Zumzeig Cinema SCCL

(zumzeigcine.coop)

I, finalment, en aquest segon nivell resulta especialment important fer referència a la **contribució** que fem, com a organització, **al desenvolupament social, comunitari i econòmic local.** És a dir, quins impactes estem generant en la millora de les condicions de les persones que viuen en aquells territoris: si creem, o contribuïm a crear, llocs de feina de proximitat; si generem mercats d'intercanvi de productes locals o contribuïm a enfortir els circuits econòmics locals; si defensem la cultura i el patrimoni natural; si reconeixem i potenciem el paper dels agents locals i contribuïm al seu enxarxament i enfortiment, etc.

“El nostre obrador agroalimentari és un obrador compartit, això vol dir que està obert a qualsevol productora del territori”
Tres Cadires SCCL

“Activem mesures inclusives, obertes i gratuïtes en un barri amb variables de fragilitat social i amb moltes dificultats fruit de la carència econòmica, fet que fa que el sentiment de pertinença al barri i al veïnatge es vegi incrementat”
Espai Brotes SCCL

“Generar ocupació de proximitat no només t'arrela encara més a l'entorn, sinó que t'obre moltíssimes més portes, genera noves oportunitats i fa que els contactes es connectin i es multipliquin. Creiem que l'educació només té sentit si hi ha una implicació, una connexió, amb el medi físic i social”
L'Esguard (Lite i Mansilla, 2018)

Amb el projecte PASaPAS (Projecte d'Acció Social, a través de l'Arquitectura, la Participació i la Sostenibilitat) vam poder rehabilitar una sèrie d'habitatges al barri de Les Planes a partir d'un procés participatiu, que va incorporar veïns i veïnes del barri, Universitat i Ajuntament, en la detecció de problemes i la construcció de solucions, i que va permetre que fossin alguns veïns i veïnes del barri qui, a partir de Plans d'Ocupació, poguessin portar a terme la mateixa rehabilitació de les cases" (Arqbag SCCL)

Articular-se i enxarxar-se

Parlem d'articulació, enxarxament i treball conjunt en relació al territori (com hem apuntat en relació a l'arrelament territorial), però també en relació a altres iniciatives de l'economia social o solidària, o a altres projectes o organitzacions socials. En aquest segon nivell, **les relacions i els vincles que hem teixit prèviament ens permetran crear xarxes de suport mutu i acció col·lectiva, contribuir a l'enfortiment del teixit social, i promoure l'articulació de projectes i processos conjunts amb altres agents, formin part o no de l'economia social i solidària.**

L'articulació en el marc de l'economia social i solidària passa, principalment, per la intercooperació, el procés de construcció conjunta de relacions econòmiques cooperatives, des d'una perspectiva de transformació social¹². La intercooperació està recollida al 6è principi cooperatiu de l'ACI¹³, que defineix la cooperació entre cooperatives com un mecanisme per donar resposta a les necessitats de les persones integrants i de les seves comunitats, i per enfortir el moviment cooperatiu. En aquest sentit, alguns dels motius

¹² Vegeu <https://xes.cat/comissions/intercooperacio/>

¹³ Vegeu els principis cooperatius definits per l'Aliança Cooperativa Internacional al 1895 <https://ica.coop/en/what-co-operative>

que porten les cooperatives de treball a implicar-se en pràctiques d'intercooperació (Ponent Coopera,2019; Montsalve, 2017) són:

- La pròpia necessitat de la cooperativa. És a dir, la necessitat de juntar-se amb altres per sumar recursos, coneixements, capacitats i millorar, així, la viabilitat i l'impacte dels projectes a escala individual. Parlem de poder compartir canals de distribució, reforçar la comercialització, diversificar productes, compartir experiència, tecnologia, infraestructures, i coneixements, accedir a crèdits, compartir espais i equipaments, fer compres conjuntes, o mancomunar serveis.
- La voluntat de ser més grans i arribar a més gent. En aquest cas es planteja la intercooperació com una estratègia de creixement, generar economies d'escala i oferir majors volums de venda.
- La transformació de la societat. És a dir, treballar conjuntament amb altres per generar més visibilitat i incidència, tant dels propis projectes, com de l'economia social i solidària en general, en tant que alternativa al model econòmic dominant.

“Amb d'altres petites productores tenim la xarxa Mosaic de Secà i Mengem Garrigues per a potenciar la comercialització i la distribució conjunta. Amb d'altres cooperatives de desenvolupament local també tenim projectes conjunts per arribar a tot Catalunya. I, conjuntament amb altres productores de licors, fem sinèrgies en matèria de comercialització i distribució”
Tres Cadires SCCL

“Vam començar a connectar elements amb la intenció de crear ecosistema i relacions, detectar oportunitats al territori, acompanyar-les i generar respostes i connexions entre aquestes i les necessitats de consum de la comunitat”

Oscar Rando sobre l'ecosistema cooperatiu d'El Prat de Llobregat (XES, 2017)

Seguint Garcia i Suriñach (2019), podem parlar d'intercooperació en tres grans àmbits:

- La intercooperació social, que té a veure amb dinàmiques de suport mutu que es puguin generar entre iniciatives de l'economia social i solidària, quan alguna iniciativa passa per moments complicats
- La intercooperació política, que connecta amb processos de representació d'incidència política, com pot ser una federació de cooperatives, o la Xarxa d'Economia Solidària
- I la intercooperació productiva, que es dona quan dues o més entitats de l'economia social i solidària col·laboren, comparteixen recursos, o generen nous projectes socioeconòmics conjunts. Aquesta intercooperació productiva pot donar-se entre entitats dedicades a la mateixa activitat (intercooperació horitzontal), entre entitats que ocupen llocs diferents dins d'una mateixa cadena productiva (intercooperació vertical) o entre entitats que no es dediquen a la mateixa activitat, ni es troben a la mateixa cadena productiva, però que la seva col·laboració o integració pot resultar-nos beneficiosa per qüestions estratègiques (intercooperació intrasectorial o estratègica).

Des de l'acció comunitària, els processos d'intercooperació ens resulten especialment rellevants, no només perquè permeten enfortir les diverses iniciatives que en formen part i eixamplar el mercat social; sinó també perquè **són processos de construcció col·lectiva, que generen vincles i xarxes de suport mutu, resolen necessitats compartides, i augmenten l'impacte i la transformació social. Així mateix, és important assenyalar que la intercooperació projecta la cooperativa a un pla que trascendeix el seu entorn local, sense desarrelar-la** (Cabranes, 2000), fet que permet que les cooperatives, a través de la intercooperació, puguin augmentar els seus impactes dins i fora dels seus territoris de referència.

Pel que fa la intercooperació en clau territorial, existeixen a Catalunya diverses **xarxes locals d'economia solidària**, la majoria vinculades a la XES. Les xarxes locals són agrupacions d'entitats i persones que s'articulen en un territori concret amb la voluntat d'impulsar-hi l'economia solidària, mitjançant la intercooperació, la visibilització del teixit local, la construcció de mercat social, i la incidència política¹⁴. Tot i que la realitat de cada xarxa és diferent, la majoria desenvolupen accions encaminades a (Lite, 2017b):

¹⁴ Vegeu <https://xes.cat/xarxes-locales/>

- Identificar les iniciatives d'economia social i solidària del territori
- Generar espais de trobada, coneixença i suport mutu entre elles
- Donar a conèixer les iniciatives associades, i els seus productes i serveis, a l'entorn
- Visibilitzar i difondre l'economia social i solidària, en tant que una altra economia ja existent
- Promoure espais de formació o suport
- Intercooperar, mancomunar necessitats o promoure projectes conjunts
- Promoure i acompanyar la creació de noves iniciatives solidàries
- Negociar conjuntament amb les administracions locals

En aquest sentit, les xarxes locals tenen una enorme potencialitat pel que fa a l'articulació de xarxes de suport mutu, la generació de processos d'intercooperació transformadors, la promoció de projectes i processos comunitaris, l'enfortiment del teixit social local, l'autoorganització de la població, i els impactes en el seu entorn més proper.

“Hem aconseguit crear una dinàmica de treball conjunt, una xarxa. Com si hi hagués un procés d'acumulació de forces, per a que en algun moment determinat es pugui produir un procés de desenvolupament comunitari al territori. Es van veient indicadors, apostes polítiques, i les entitats veuen que aquesta aposta per enxarxar-nos els aportarà beneficis a mitjà i llarg termini”
Josep Maria Navarro

“Vam començar intentant fer intercooperació, i fires i xerrades per donar a conèixer l'ESS al barri. I no ens va funcionar. El territori està molt desarticulat, i la gent no coneix què és això de l'economia solidària. La gent que té interès per l'ESS ha trobat fora del barri allò que buscava. I llavors va ser quan vam dir “Quina necessitat hi ha al territori?” Hi podem donar resposta des del que nosaltres sabem fer (...) Un altre procés molt xulo és que arran de l'aproximació del Pla Comunitari a l'ESS i a la XES, la gestora del Pla Comunitari va canviar, i ara és una cooperativa. I aquest és un procés que s'ha donat a altres barris. És molt interessant veure les cooperatives del territori, no com a cooperatives que estan allà i prou, sinó que es preocupen i s'ocupen del territori. I que se'n responsabilitzen, que no és fàcil sostenir un PDC”
Isis Sainz

Però, com diu Estivill (2013), **no per acumular unitats d'economia social i solidària en un espai concret s'aconsegueix crear les condicions per a un desenvolupament local i comunitari**. Més enllà dels impactes que puguem generar cadascuna de les nostres organitzacions amb la nostra activitat, **és necessari que es creïn xarxes o espais més amplis des d'on poder desenvolupar estratègies conjuntes i integrals**. És a dir, a part de les dinàmiques i els processos d'intercooperació entre iniciatives de l'economia social i solidària, necessitem poder construir xarxes i processos comunitaris transformadors amb altres col·lectius i organitzacions del territori.

En aquest sentit, i recuperant Rojas (2020), no és que l'ESS hagi d'anar als barris i als pobles, és que hi ha de ser. Ha de **ser als espais on la gent viu i s'organitza, i treballar-hi colze a colze, per tal de contribuir a millorar les condicions de vida de la població des de la pràctica i la quotidianitat**. Així mateix, tenint en compte que l'objectiu principal de l'economia solidària és construir noves relacions socials i de treball que no reproduïxin les desigualtats existents, caldrà poder comptar amb la participació directa de la societat civil en les decisions que tenen un impacte sobre el benestar comú (Giovanni, 2016). Això voldrà dir pensar en **estratègies de desenvolupa-**

ment local que satisfacin les necessitats de la població que hi viu, que parteixin dels propis recursos del territori, i on les comunitats locals puguin ser-ne les protagonistes (sent objecte i subjecte del seu propi desenvolupament). Els veïns i veïnes (organitzades i no) han de poder identificar les necessitats i oportunitats del propi territori, construir una visió consensuada sobre el seu futur desitjable, traçar una estratègia i una agenda de com fer-ho, i fer-ho. Des de l'economia solidària, hauríem de pensar en processos de baix a dalt, que impliquessin i coresponsabilitzessin els diversos agents del territori (Lite, 2017a).

Enfortir les comunitats internes

Com hem assenyalat anteriorment, la dimensió comunitària a l'economia social i solidària també s'hauria de poder expressar en les pròpies cooperatives, que no deixen de ser petites comunitats per si mateixes, que es vinculen, comparteixen una reciprocitat quotidiana, i són subjectes protagonistes del seu canvi. Recuperant la conversa amb Garcia, «moltes cooperatives de treball són petites comunitats humanes on les més avançades tenen en compte les necessitats de les persones sòcies, i funcionen com a comunitats de treball i vida. Tenen

una dimensió comunitària, encara que és molt endògena». Incorporar la dimensió comunitària a les nostres organitzacions és una qüestió de coherència, perquè si ho fem i ho defensem cara enfora, també hauríem de poder-ho aplicar cara endins; però és també imprescindible per cuidar-nos, i per garantir que el projecte col·lectiu també reconeix i dóna resposta a les necessitats de les persones que en formem part.

En aquest sentit, **el primer repte que tenen les organitzacions és definir quina és la seva comunitat interna**. Qui és, o qui forma part, de la cooperativa de treball? Només les persones sòcies? També les persones treballadores o col·laboradores? Quin paper donem als clients, les proveïdores, i les destinatàries finals dels nostres productes i serveis? Les famílies o les xarxes de suport de les persones sòcies també formen part, d'alguna manera, de la cooperativa? I aquelles persones, entitats o organitzacions amb qui col·laborem o intercooperem? Com ens relacionem i quin paper donem a les organitzacions que podrien ser la nostra competència?

“L'arxipèlag de relacions de la cooperativa va més enllà de les persones sòcies. Mantenim vincles estables amb nombrosos col·lectius i entitats, alguns constituïts formalment –fundacions, associacions...– i d'altres que no tant. És el que anomenem les amigues de IACTA, algunes són proveïdores, altres són clients... Amb elles establim diferents tipus de convenis i practiquem formes de pagament que no necessàriament han de ser monetaritzades”
lacta (Lite i Mansilla, 2018)

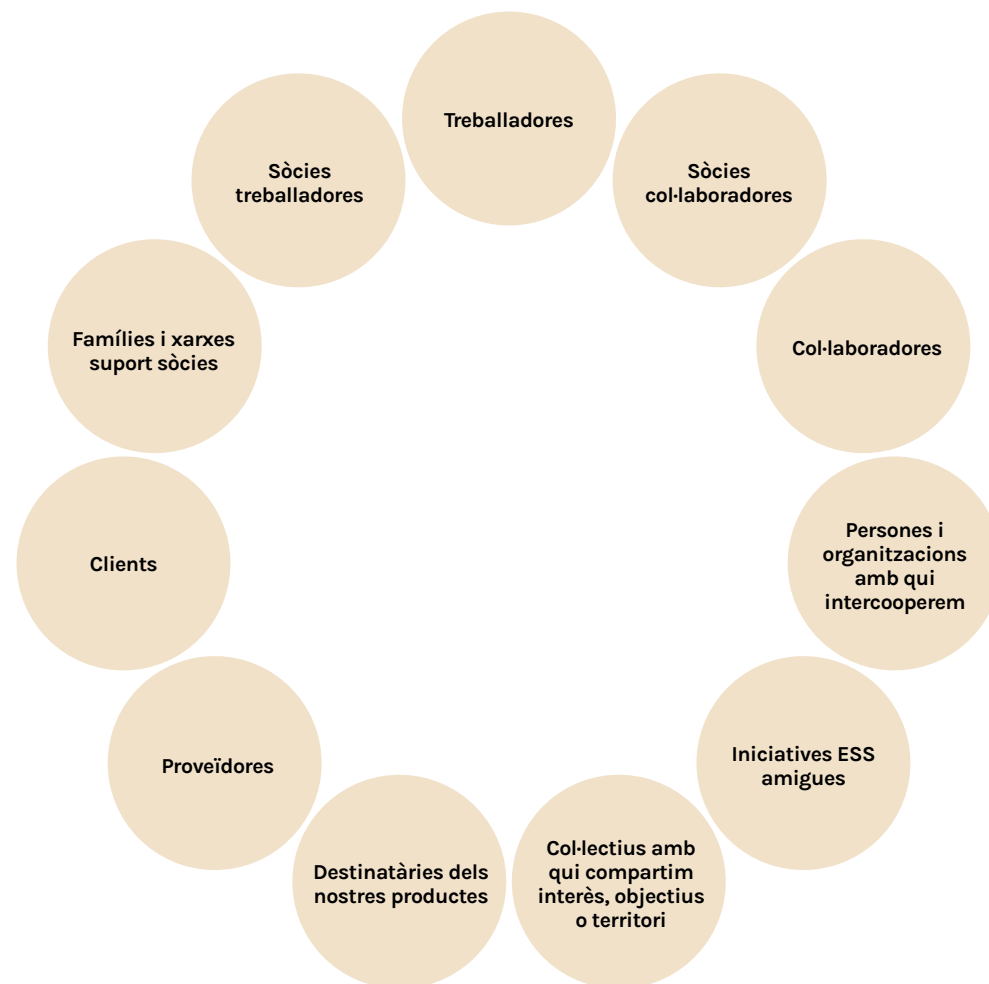
En aquest sentit, ens sembla oportú compartir algunes reflexions i recuperar algunes converses mantingudes durant el treball de camp:

- **Podem escollir amb qui volem treballar i de quina manera ho volem fer.** Com a organització, podem decidir quines són les nostres proveïdores, les nostres col·laboradores, i també les nostres clientes; però, sobretot, podem decidir de quina manera ens hi volem relacionar i de quina manera volem treballar plegades. I ens sembla que això té un enorme potencial de transformació.
- **Podem donar un paper més actiu a les persones i als col·lectius destinataris dels nostres productes o serveis.** Ens sembla important que les cooperatives generem estratègies per incorporar la veu i/o participació de les destinatàries finals en el disseny o definició d'allò que fem, com a manera de garantir que els nostres productes o serveis donin resposta a les necessitats reals de les seves consumidores, així com per una oportunitat de generar processos apoderadors i participatius.
- **Hem de poder reconèixer i incloure a les xarxes de suport de la cooperativa.** Sainz es referia a la importància de

tenir en compte els familiars i les amistats que envolten la cooperativa i que, sovint, tenen un paper imprescindible pel funcionament i el sosteniment del projecte col·lectiu. Des del seu punt de vista, «Una dimensió comunitària de la cooperativa és la pròpia comunitat que envolta la cooperativa. Hi ha cooperatives que segueixen existint perquè la majoria de les persones sòcies compten amb suport de les seves famílies i amistats. El model que estan generant les cooperatives no està sostenint la vida del seu voltant, si no que la vida del seu voltant sosté la cooperativa. De quina manera es podrien generar impactes positius també a les famílies i als entorns de les persones sòcies?»

- **Hem de poder incorporar la veu dels col·lectius i les comunitats a qui afectem com a cooperativa, en els espais de participació i governança.** Soler s'hi referia dient que si bé «la comunitat d'una cooperativa són els socis de la cooperativa, i la democràcia en termes de l'organització afecta aquesta comunitat, si els projectes que desenvolupa l'organització afecten altres comunitats d'aquesta cooperativa, els espais de governança i de participació també s'han d'obrir a aquestes persones»

Figura 7
Agents de la comunitat interna d'una cooperativa de treball.
Elaboració pròpia

Si entenem les cooperatives com aquestes empreses amb una clara funció social, en tant que estructures per promoure la transformació social, tenim el repte i la responsabilitat de poder incidir, també, en les relacions, els col·lectius i els processos de treball conjunt i d'ajuda mútua d'aquelles persones i iniciatives que conformen la comunitat de la nostra organització. En el primer nivell, parlàvem de ser bones veïnes, coresponsabilitzar-nos **amb les necessitats i problemàtiques socials, enfortir i ampliar relacions i vincles, i transferir coneixements, habilitats i valors cooperatius** (5.3). Aquests principis no tenen només una dimensió externa (de la cooperativa cap enfora), sinó que necessiten **poder-se incorporar, també, des d'aquesta dimensió interna:**

- La cooperativa ha de ser bona veïna amb totes aquelles persones, col·lectius i comunitats amb qui ens relacionem i/o amb qui treballem. Hem de poder conèixer la gent amb qui, d'una manera o altra, compartim projecte o activitat, implicar-nos en el bon funcionament d'allò comú, i assegurar-nos que la nostra activitat (compartida o no) els genera impactes positius.
- Ens hem de poder coresponsabilitzar, també, de les necessitats i problemà-

tiques de les persones i col·lectius amb qui treballem, alhora que enfortir els vincles amb aquesta xarxa de col·laboradores, amigues i aliades, apostant per generar relacions i dinàmiques de solidaritat i suport mutu. Què passa si una de les nostres proveïdores està passant per un mal moment econòmic? Podem ajudar-la d'alguna manera? Què passa si tenim clients que necessiten els nostres serveis o productes, però tenen dificultats per pagar-los? Podem buscar mecanismes per a facilitar-los-en l'accés? Què passa si una col·laboradora de la cooperativa passa per una situació personal complicada? Ens en podem coresponsabilitzar, encara que no sigui sòcia ni treballadora contractada? Què passa si una altra cooperativa del nostre sector –potser potencialment competidora– està passant per un moment delicat? Hem, i podem, donar-li un cop de mà d'alguna manera?

- I, finalment, la cooperativa ha de poder fer tota aquesta feina de transferir coneixements, habilitats i valors en el seu dia a dia amb totes aquelles persones amb qui interacciona. Hem de contribuir a generar pensament crític, apoderament i organització col·lectiva, també en els nostres espais i relacions més properes.

Una vegada les organitzacions tenen definida la seva comunitat interna (qui som, quin paper té cadascú, i com ens relacionem), necessitaran **articular mecanismes per enfortir aquesta comunitat**, que seran uns o altres segons quina forma acabi prenent aquesta comunitat. A continuació, però, apuntem algunes reflexions generals, sobretot en relació a les sòcies i a les treballadores:

- Independentment de quin hagi estat el procés de creació de la cooperativa (de si les persones sòcies i/o treballadores es coneixien anteriorment o no, de si el grup s'ha mantingut estable o hi ha hagut altes i baixes de sòcies, de si es tracta d'un grup gran o petit...) resultarà indispensable **treballar per generar coneixença, vincles, confiança, cohesió de grup i sentiment de pertinença**. Els vincles són la base de qualsevol comunitat, també d'una comunitat de treball.
- Caldrà, també, generar estratègies que permetin **donar resposta a les necessitats i desitjos individuals de les persones sòcies, alhora que a les necessitats col·lectives del grup i del projecte**. En aquest sentit, necessitarem consensuar el marc de la cooperativa, els objectius, els valors i la manera de funcionar, a partir de la suma de

les diferents mirades, necessitats i interessos. El projecte comú hauria de poder recollir l'essència dels projectes individuals, de tal manera que tothom pugui sentir-s'hi còmode, s'hi pugui reconèixer, i pugui sentir-se alineat amb la missió compartida. També hauria de poder garantir el desenvolupament personal i professional de les persones que integren la iniciativa.

- Tot i que puguin haver-hi diferents persones amb diferents rols o graus de responsabilitat en la cooperativa, tothom hi hauria de poder aportar. La clau de molts processos col·lectius és, justament, que tothom pugui sentir que dóna i rep, evitant generar relacions jeràrquiques o de dependència, i facilitant la participació de tothom, tenint en compte que el que més integra en el grup és poder donar alguna cosa als altres (Ajuntament de Barcelona, 2009). En aquest sentit, necessitarem **fomentar processos de responsabilització i apropiació del projecte comú**, cuidant i respectant els ritmes, els moments i les realitats de cadascú. L'acció comunitària és activar les persones i els grups perquè s'organitzin, facin coses i prenguin decisions (Ajuntament de Barcelona, 2009). Tenim el repte, doncs, de promoure l'organització col·lectiva i que la gent guanyi

poder, també en les nostres pròpies cooperatives de treball

- Haurem de poder garantir que la comunitat de treball sigui un espai inclúsiu per a les persones sòcies, però també per a totes aquelles persones que hi estan vinculades d'alguna o altra manera (altres treballadores, proveïdores, clients, destinatàries...). En aquest sentit, necessitarem que **el nostre model organitzatiu faciliti una governança democràtica i inclusiva, que permeti la distribució i la rotació del poder, fomenti l'adquisició d'habilitats, competències i coneixements, i garanteixi una participació igualitària.**
- I, finalment, haurem de generar mecanismes per **tenir cura dels propis equips**. Definir mesures per procurar el benestar físic, psíquic i emocional de les persones -dins i fora del projecte- i evitar situacions d'estrès, de sobrecàrregues de feina, i de males-tars diversos; alhora que implementar mesures coresponsabilitzadores per ajudar a compaginar la vida professional amb la diversitat de necessitats i realitats personals.

Finalment, caldrà que **definim l'organització i la governança de la cooperativa en un sentit ampli**, és a dir, no només en clau de les persones sòcies i/o treballadores, sinó tenint en compte l'entramat de persones i relacions que conformen la nostra comunitat interna. Si volem contribuir a promoure processos comunitaris, hem de mirar dins de les nostres cooperatives per veure si les nostres formes d'organització són les adients per fer-ho possible (Ajuntament de Barcelona, 2009). Necessitem, no només donar exemple, sinó també pràctica i expertesa en les relacions, els processos i els espais de participació activa i igualitària.

En aquest sentit, fer de les nostres entitats organitzacions democràtiques i inclusives, passa, principalment, per (Marges,2020)¹⁵:

- Garantir la transparència, que té a veure amb generar mecanismes per visibilitzar, explicar i compartir la informació de la cooperativa de manera accessible i entenedora amb totes aquelles persones que formen part, d'una manera o altra, del nostre projecte.

- Promoure la democràcia interna, és a dir, que totes les persones que pertanyen a l'organització puguin prendre decisions de manera activa i igualitària, evitant que les decisions les prengui una única persona, o un grup reduït de persones, i generant espais i mecanismes per escoltar i reconèixer totes les veus implicades.
- Promoure la participació de les persones a qui atenem, amb qui col·laborem o a qui dirigim els nostres productes o serveis dins de la pròpia organització. És a dir, reconèixer-les com a subjectes actius i afavorir la seva participació en les dinàmiques i presa de decisions de l'entitat.
- Adequar-nos i coresponsabilitzar-nos amb les nostres comunitats i territoris de referència. És a dir, vetllar per a que els serveis, processos, projectes, i activitats que generem, facilitin l'acollida, suport, enxarxament i participació de tothom, tenint en compte la diversitat existent a l'entorn, i posant especial èmfasi en les persones que es troben en una situació de més precarietat o invisibilitat.

¹⁵ Vegeu les pàgines 83-85 de la Brúixola Comunitària (Marges, 2020) per a més informació, estratègies i qüestionaris d'autodiagnosi en relació a la governança de les organitzacions

Figura 8

Taula resum dels principis orientadors i les estratègies del Nivell 2. Elaboració pròpia

Arrelar-se territorialment

Definir el posicionament polític de l'organització en relació al seu territori de referència i les seves comunitats locals

Conèixer el territori. Saber quins són els seus agents principals, quines necessitats, interessos i reivindicacions tenen, i quines dinàmiques de relació i enxarxament existeixen.

Establir relacions amb els diversos grups, col·lectius i organitzacions, dins i fora de l'ESS

Col·laborar i treballar conjuntament amb els col·lectius i les comunitats organitzades

Participar d'espais de treball en xarxa o construcció col·lectiva

Adequar i adaptar la nostra activitat i la nostra manera de fer a la realitat i les necessitats de l'entorn

Incorporar l'entorn en les dinàmiques i presa de decisions de la iniciativa

Contribuir al desenvolupament social, econòmic i comunitari

Articular-se i enxarxar-se

Detectar col·lectivament quines són les necessitats o problemàtiques que ens afecten, consensuar objectius compartits, definir respostes també col·lectives, i autoorganitzar-nos per donar-hi resposta.

Promoure i implicar-nos en pràctiques i processos d'intercooperació, que enforteixen les cooperatives, eixamplen el mercat social; però també generen vincles i xarxes de suport mutu, resolen necessitats compartides, i augmenten l'impacte i la transformació social.

Construir xarxes i processos comunitaris amb col·lectius i organitzacions del territori, més enllà de l'economia solidària

Enfortir les comunitats internes

Definir quina és la comunitat interna de l'organització, quin paper té cadascú, i com ens relacionem entre nosaltres

Generar coneixença, vincles, confiança, cohesió de grup i sentiment de pertinença

Donar resposta a les necessitats i desitjos individuals de les persones sòcies, així com d'aquelles persones a qui vulguem incloure en la nostra comunitat

Fomentar processos de responsabilització i apropiació del projecte comú

Garantir que el nostre model organitzatiu faciliti una governança democràtica i inclusiva, que permeti la distribució i la rotació del poder, fomenti l'adquisició d'habilitats, competències i coneixements, i garanteixi una participació igualitària.

Establir mecanismes per tenir cura del benestar físic, psíquic i emocional dels equips

En aquest segon nivell diem que estem fent acció comunitària perquè, com a cooperativa, estem afavorint l'organització col·lectiva de les persones i els grups del nostre entorn, i estem participant o impulsant iniciatives col·lectives i processos comunitaris. Això vol dir que ens preocupem i ens identifiquem amb les problemàtiques socials del territori i de les nostres comunitats de referència, més enllà de si són o no del nostre àmbit d'acció, i ens coresponsabilitzem de la recerca conjunta de solucions amb altres agents de l'entorn. Situem, visibilitzem i articulem la cooperativa dins de l'ecosistema comunitari del nostre entorn (Marges, 2020).

En aquest sentit, recollim algunes de **les potencials contribucions de les cooperatives de treball a l'enfortiment de les seves comunitats i territoris de referència, des d'aquesta estratègia i intencionalitat comunitària:**

- Contribuïm a l'apoderament i l'enfortiment de persones, grups i comunitats, a partir del seu reconeixement, de l'enfortiment dels vincles i les dinàmiques de solidaritat i suport mutu, de la generació d'estratègies per donar-los veu, protagonisme i centralitat, de la possibilitat de generar espais de trobada i/o de treball conjunt, i de la promoció de la seva (auto)organització
- Contribuïm a l'enfortiment socioeconòmic de l'entorn, a partir de la nostra tria de proveïdores i col·laboradores, de les relacions i dinàmiques que acordem generar amb cadascun d'aquests agents, de la generació de llocs de feina, i de totes les estratègies d'intercooperació que articulem
- Contribuïm a donar resposta a les necessitats de les persones i grups de l'entorn, a partir d'incorporar les seves necessitats i propostes en el desenvolupament de la nostra activitat, de sumar-nos en processos col·lectius d'anàlisi de necessitats de definició de respostes conjuntes, o de sumar-nos i/o promoure processos organitzatius més amplis amb altres agents del territori, més enllà de l'economia solidària. Contribuïm al desenvolupament social, econòmic i polític del nostre territori de referència
- Contribuïm a donar resposta a les necessitats de la nostra comunitat interna, a partir de l'enfortiment dels vincles, de mecanismes d'autocura, de dinàmiques de solidaritat i suport mutu, de la promoció de processos de desenvolupament personal i professional, de la transmissió de coneixements, habilitats i valors, i de reconèixer i donar veu i protagonisme a tothom amb qui compartim projecte (col·lectiu).

El model de nivells aplicat a les comunitats de referència

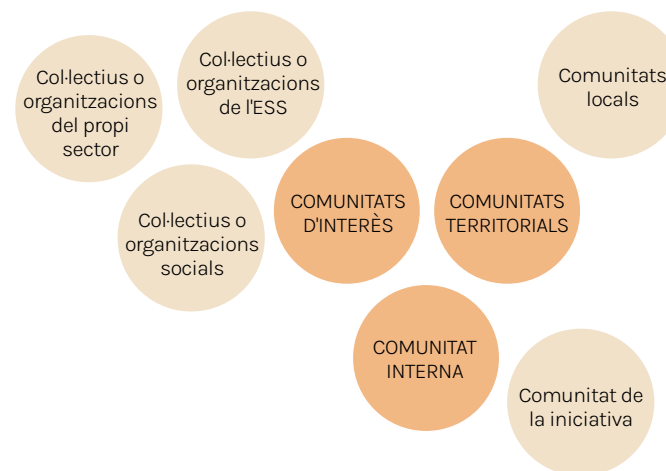
Finalment, ens sembla important fer un última **aproximació a aquest model**, no des de la mirada dels nivells, sinó **des de la mirada de les diferents comunitats de referència d'una organització**. I és que el model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària el podem aplicar tant en clau territorial, com pensant en les comunitats d'interès (col·lectius o

organitzacions socials, del nostre mateix sector, o de l'economia social i solidària), com en la comunitat de la nostra pròpia cooperativa.

Figura 9

La dimensió comunitària a l'economia solidària: el marc de les diferents comunitats de referència i el model dels nivells en acció comunitària per l'economia solidària

LA DIMENSÍO COMUNITÀRIA A L'ECONOMIA SOLIDÀRIA

NIVELL 1 Posem-nos les ulleres comunitàries! Generem condicions

- Ser bones veïnes
- Donar resposta a necessitats socials
- Enfortir i ampliar relacions i vincles
- Transferir coneixements, habilitats i valors

NIVELL 2 Fem acció comunitària Generem condicions

- Arrelar-se territorialment
- Articular-se i enxarxar-se
- Enfortir les comunitats internes

Així doncs, el primer nivell, ens permetrà posar-nos les ulleres comunitàries -i, per tant, ser bones veïnes, contribuir a donar resposta a les necessitats socials, treballar per enfortir els vincles i les relacions, i transferir coneixements, habilitats i valors- cara enfora, en les nostres relacions i accions amb el territori i amb altres col·lectius i organitzacions socials, com cara endins, en les nostres

dinàmiques internes de la cooperativa. El segon nivell, en canvi, tot i que algunes de les reflexions que plantejem tenen una mirada àmplia, sí que està enfocat a l'aterratge de l'acció comunitària en cadascuna d'aquestes comunitats. Així, en clau local, parlem d'arrelament territorial; en relació a les nostres comunitats d'interès, ens referim a la importància de l'articulació i l'enxarxament; i, finalment, en relació a la nostra pròpia cooperativa, situem l'enfortiment de la comunitat interna.

Figura 10

Quadre resum del model de nivells des de la perspectiva de les diferents comunitats de referència d'una organització

	Nivell 1. Posem-nos les ulleres comunitàries	Nivell 2. Fem acció comunitària
Comunitats territorials (comunitats locals)	Ser bones veïnes Donar resposta a les necessitats socials	Arrelar-se territorialment
Comunitats d'interès (col·lectius o organitzacions socials, del propi sector o de l'economia solidària)	Enfortir i ampliar relacions i vincles	Articular-se i enxarxar-se
Comunitat interna (comunitat de la cooperativa)	Transferir coneixements, habilitats i valors	Enfortir la comunitat interna

Tot seguit, recollim dos processos tipus que es podrien donar en el si d'una cooperativa de treball que vulgui incorporar o enfortir la seva dimensió comunitària: un, cara enfora, en relació a altres comunitats de referència, territorials o no; i, un altre, cara endins, en el si de la seva pròpia organització.

Cara enfora. L'organització en relació a altres comunitats, territorials o no

En un primer nivell, caldrà treballar per conèixer les persones, els grups i els col·lectius de l'entorn, mirar d'establir-hi relació, i treballar perquè la nostra activitat els impacti positivament. En aquest mateix sentit, ens preocuparem pels seus interessos i les seves necessitats, i mirarem de contribuir a donar-hi resposta, adaptant la nostra activitat, sumant-nos a campanyes reivindicatives o aportant part dels nostres excedents a col·lectius o projectes socials. Posarem molta intencionalitat en l'enfortiment d'aquestes relacions amb els agents de l'entorn, procurant generar vincles forts i de confiança i, a poc a poc, anar generant dinàmiques de solidaritat i suport mutu. En la mesura que anem coneixent i ens anem aproximant al veïnat i al teixit social local, també podrem anar transferint coneixements, habilitats i valors i contribuir, així, a generar pensament crític, apoderament, i autoorganització col·lectiva. En el segon nivell, aquestes condicions generades anteriorment permetran que l'organització pugui articular-se, enxarxar-se, i, en la mesura del possible, col·laborar i treballar conjuntament amb altres col·lectius i amb les comunitats organitzades, contribuint, així, al desenvolupament socioeconòmic de l'entorn.

Cara endins. L'organització en relació a la pròpia comunitat de la cooperativa

En un primer nivell, treballarem per consolidar el nucli de la nostra organització -des del coneixement, reconeixement, i l'establiment de relacions i vincles de confiança- alhora que començarem a preocupar-nos i ocupar-nos de totes aquelles persones i grups (clients, proveïdores, col·laboradores, destinatàries finals dels nostres productes o serveis...) que estan a l'òrbita de la cooperativa i que, potser, en aquest primer nivell, encara que no hem situat en el si de la pròpia organització. Ens preocuparem d'establir-hi relacions de confiança, cuidarem els vincles, aprofitarem els lligams i les col·laboracions per transferir-hi coneixements i valors, mirarem

de garantir que la nostra activitat no els generi impactes negatius, i procurarem contribuir a la seva resolució de necessitats. En un segon nivell, treballarem per articular mecanismes per enfortir la nostra comunitat interna, entesa en un sentit ampli, és a dir, incorporant-hi totes aquelles persones, col·lectius i organitzacions que, d'alguna manera o altra, en formen part. En aquest sentit, haurem de generar estratègies per donar resposta a les necessitats i interessos individuals, alhora que a les necessitats col·lectives del grup i del projecte; treballar per fomentar processos de responsabilització i apropiació del projecte comú; posar les cures al centre de la nostra organització; i repensar el nostre model organitzatiu per a que ens garanteixi una governança democràtica i inclusiva.

Per saber-ne més:

- **Almena Feminista (2019)**
Guia per incorporar la perspectiva feminista a les cooperatives, construïda a partir d'experiències compartides.
Barcelona
- **Colaborabora (2018)**
SosteVIDAbilidad.
Bilbao.
- **Fil a l'Agulla (2017)**
La gestió de conflictes a les cooperatives.
Barcelona: FCTC
- **Marges (2020)**
Brúixola Comunitària. Guia per promoure l'acció comunitària a les entitats socials.
Barcelona: ECAS
- **Xarxa d'Espais Comunitaris (2018)**
Balanç Comunitari

6

**I tot això
com ho fem?**

En aquest capítol volem facilitar algunes pistes i reflexions per a que les cooperatives de treball, i altres organitzacions de l'ESS que així ho desitgin, puguin començar a incorporar, o reforçar, la dimensió comunitària de les seves organitzacions, a partir de l'aplicació del model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària. Per fer-ho, ens semblava interessant poder aportar algunes reflexions i orientacions sobre el rol de les cooperatives en l'ecosistema comunitari i, en especial, en relació a les comunitats locals (6.1) i, alhora, suggerir alguns passos per orientar la reflexió, l'estratègia i la concreció del model comunitari de les organitzacions (6.2).

6.1

Des d'on? La centralitat de la comunitat i el rol de les cooperatives

Un dels reptes assenyalats en la recerca (vegeu el capítol 4) té a veure, justament, amb la relació de les cooperatives treball (però també d'altres organitzacions de l'economia social i solidària) amb el teixit social i les comunitats organitzades. En aquest sentit, el treball de camp realitzat assenyalava que aquest treball conjunt no sempre és fàcil "sigui perquè no s'aconsegueix consensuar objectius comuns i dinàmiques de treball compartides, perquè existeixen diferents prioritats, ritmes i visions i maneres de fer, o perquè es generen tensions entre les iniciatives socioeconòmiques i les iniciatives socio-comunitàries en relació a l'interès comú i als rols de cadascú".

Així doncs, una de les qüestions a què es feia referència era a aquest 'doble interès' que tenen les cooperatives de treball, en tant que empreses amb una funció social: d'una banda, són organitzacions amb responsabilitat i compromís social, però, de l'altra, són empreses amb projectes econòmics i vitals que han de poder ser sostenibles. En aquest sentit, el punt de partida i el paper d'una cooperativa de treball en un territori o en un procés col·lectiu no seran els mateixos que els d'un grup de persones que s'ha autoorganitzat per donar resposta a una necessitat compartida, o els d'una associació que lluita per la defensa de determinats drets socials. Des d'aquí, diversos

moviments socials, i persones vinculades a projectes i espais comunitaris, apelen a **la importància que les cooperatives de treball**, així com les diferents iniciatives de l'economia social i solidària, **prenguin consciència del seu rol en l'ecosistema comunitari** i reconeguin la centralitat de les comunitats en el seu propi desenvolupament.

Això vol dir que **l'ESS reconegui i treballi per a donar aquesta centralitat i aquest protagonisme a les comunitats, que són qui han de prendre les decisions sobre tot allò que les afecta**. En els casos en què alguna comunitat o algun procés necessiti suport, **el rol de les cooperatives haurà de ser el de facilitar**, i, en cap cas, suplantar el rol i la centralitat de les comunitats pel que fa a la presa de decisions (tant de la detecció de necessitats, com de la definició del procés). Soler s'hi referia dient que «la comunitat és qui ha de poder decidir, no és un subjecte passiu. Si encara ha de madurar, pots ajudar-la a que maduri. Que no vol dir fer-li la feina, sinó que li facilitis que sigui capaç de fer-la. I no vol dir que decideixis per ella, perquè llavors estàs promovent un tracte infantilitzador i paternalista envers les comunitats. Quan les cooperatives es confonen en aquest rol, generen malestar, perquè algú sent que li està prenent la centralitat i que està prenent decisions en nom d'un conjunt de gent».

Però **què vol dir**, exactament, això de **facilitar processos col·lectius o comunitaris**? Quin ha de ser el paper d'una cooperativa o d'una organització de l'economia solidària llavors? Doncs ens referim a qüestions com:

- Contribuir a posar gent en contacte, fer de pont entre persones i grups
- Contribuir a visibilitzar i enfortir les iniciatives col·lectives i comunitàries existents
- Promoure i facilitar la participació, també de qui té menys facilitat o experiència en espais de treball conjunt, assegurant-nos que generem (i es generen) espais i propostes inclusives i accessibles
- Posar els nostres coneixements i experiència al servei de les necessitats de les comunitats i organitzacions socials
- Transferir els valors del cooperativisme i de l'autoorganització des de la pràctica i el propi exemple
- Promoure el pensament crític i la dimensió col·lectiva de les problemàtiques i fenòmens socials
- Donar protagonisme a les persones o col·lectius afectats i/o organitzats

I, per fer-ho, hauríem de tenir en compte algunes qüestions com:

- Reconèixer que la nostra mirada com a cooperativa, i com a ESS, és una de les mirades existents, però que n'hi ha més. Des d'aquí, ser capaces d'**escoltar i incorporar altres mirades** i punts de vista que els permetin tenir visions globals i àmplies de les qüestions que els interessin o a què volen donar resposta.
- Ser conscients que **els tempos i els ritmes dels processos col·lectius i comunitaris són lents**, perquè necessiten madurar, consensuar, i construir, sovint des de l'activisme, i sense la pressió dels resultats a curt termini de les administracions i els projectes professionals.
- **Reconèixer i respectar aquelles dinàmiques i aquells processos existents al territori**, que a més a més ja existien abans que nosaltres arribéssim. Hem de ser conscients que no tot comença quan nosaltres comencem a relacionar-nos amb l'entorn o a promoure segons quina iniciativa. Les relacions, els projectes i els processos no comencen de zero.

- Relacionar-se des de l'**horitzontalitat, l'escolta, el respecte, la cura, i la curiositat**.
- **Utilitzar un llenguatge planer i accessible** per a tothom, apropant aquells conceptes que poden quedar més lluny
- **No prendre decisions per altres** (ni veïns i veïnes, ni grups i ni col·lectius, ni comunitats organitzades) **i comptar sempre amb les persones i col·lectius afectats per allò que fem i/o promovem**. Soler posava l'exemple, «si com a cooperativa vols fer impacte social amb persones amb diversitat funcional, parla amb els col·lectius organitzats i escolta què necessiten».

6.2

Passos per definir la dimensió comunitària de la nostra cooperativa

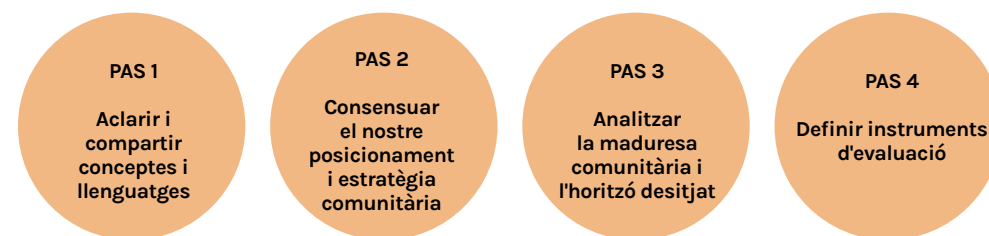
La Guia s'ha construït amb la voluntat que sigui una eina útil per a les cooperatives de treball, i altres organitzacions de l'economia social i solidària, que vulguin endinsar-se en l'univers de l'acció comunitària. Tot i que les reflexions i propostes que compartim poden ser lleugeres com un repte estimulants, pensem que potser també poden viure's com a complexes o ambicioses. És per això que, en aquest apartat, volem oferir algunes orientacions perquè les cooperatives que tinguin ganes de revisar les seves pràctiques, i d'incorporar o enfortir, la seva dimensió comunitària, tinguin algunes idees de per on començar¹⁶.

1. En primer lloc, ens sembla important **aclarir i compartir conceptes i llenguatge en relació a l'acció comunitària**. Que, com a organització, tots i totes entenguem el mateix quan parlem d'acció comunitària o de dimensió comunitària de la nostra cooperativa. En aquest sentit, el capítol 2 i el capítol 5 de la Guia ens poden ajudar.
2. En segon lloc, pensem que és important que les organitzacions **consensuin quin és el seu posicionament**

en relació a aquesta dimensió comunitària de la seva cooperativa. És a dir, que reflexionin sobre quina és la funció social de la seva iniciativa, de quina manera s'expressa o volen que s'expressi i, a partir d'aquí, quin lloc i paper ocupa, o volen que ocupi, aquesta dimensió comunitària. Fruit d'aquestes reflexions i decisions, caldrà **definir l'estratègia comunitària de l'organització**. És a dir, concretar per a què volem promoure la dimensió comunitària a la nostra cooperativa, què volem aconseguir i com hi podem contribuir (fet que ens permetrà, després, traçar accions concretes i posar intencionalitat, i aquestes ulleres comunitàries, en tot allò que fem). Per fer-ho, el capítol 3 i 5 poden donar-vos pistes.

3. En tercer lloc, cal que les organitzacions **reflexionin sobre quin és el seu grau de maduresa comunitària**, reconeixent i posant nom a allò que ja fan, i **quin és l'escenari desitjat cap al qual volen avançar**. A partir d'aquí, caldrà **traçar un full de ruta** que permeti anar transitant cap a una organització cada vegada més comunitària. Per fer-ho, els capítols 4, 5 i 6 poden facilitar el procés.

4. Finalment, l'ideal seria disposar d'**instruments que ens permetessin avaluar** allò que estem fent, per veure si realment estem generant impactes a les nostres comunitats i territoris de referència.

Com hem explicat, aquesta **dimensió comunitària de la cooperativa l'entenen en un sentit ampli**. L'entenen com un posicionament polític de l'organització que s'expressa en totes i cadascuna de les seves accions, interaccions i projectes. L'entenen com una manera de ser i de fer, que ens connecta amb la nostra pròpia comunitat (la comunitat interna de la nostra cooperativa), amb el nostre territori de referència (les comunitats locals), i amb totes aquelles comunitats o col·lectius amb qui tenim

relació o compartim interès (col·lectius i organitzacions socials, col·lectius i organitzacions del nostre sector, o col·lectius i organitzacions de l'ESS). En aquest sentit, aquest **posicionament, estratègia i full de ruta de l'organització haurà de poder abordar l'aterratge de la dimensió comunitària de la cooperativa: cap enfora**, en relació a altres col·lectius i comunitats organitzades, siguin territorials o no, **i, cara endins**, en relació a la comunitat interna de l'organització.

Figura 11
Passos per definir la dimensió comunitària de la nostra cooperativa

¹⁶ En el cas de les cooperatives d'iniciativa social i/o dedicades a l'acció social, us recomanem consultar, també, la *Brúixola Comunitària. Guia per promoure l'acció comunitària a les entitats socials* (Marges, 2020)

7

**Algunes notes del
procés de reflexió
de Marges SCCL**

Com compartíem a la introducció, aquest interès per aprofundir en el binomi acció comunitària - economia solidària parteix, també, de la nostra pròpia experiència i preocupació com a cooperativa. En tant que cooperativa que es dedica a acompanyar projectes i processos comunitaris, ens preocupa com portem a la pràctica, en el nostre propi projecte col·lectiu, aquesta dimensió comunitària per nosaltres tan central. Volíem doncs, que el procés d'elaboració de la guia ens servís, a nosaltres també, per a reflexionar, dotar-nos d'un marc de treball propi, i establir noves maneres de fer, cap endins i cap enfora.

Tot i que quan finalitzem la Guia encara som a les beceroles d'aquest procés intern, ens semblava interessant poder socialitzar algunes de les reflexions que hem fet aquests mesos, per si serveix d'exemple, o de possible aterratge, d'algunes de les estratègiques i reflexions que s'han esmentat al llarg d'aquesta Guia.

L'arrelament territorial de la cooperativa

L'arrelament territorial de la cooperativa és una cosa amb què fa temps que reflexionem. D'una banda, sempre hem prioritzat el teletreball i no hem apostat per tenir «unes oficines», tot i que ens hem vinculat a diferents espais col·lectius (primer un espai d'incubació de projectes socials, després un espai de coworking, i ara a un espai de gestió comunitària). Si bé hem mirat de conèixer i relacionar-nos sempre amb els entorns d'aquests espais, mai no hem arribat a arrelar-nos. D'altra banda, les tres sòcies vivim a tres llocs diferents, amb força quilòmetres entre mig entre les unes i les altres; fet que dificulta l'existència d'un lloc viscut i sentit per les tres. Finalment, la nostra activitat no es concentra en un únic lloc, sinó que acompanyem organitzacions a tot Catalunya.

Aquesta situació ens ha portat a preguntar-nos quin és l'entorn de Marges: si és l'entorn d'aquests espais on ens hem anat vinculant, si és l'entorn de cadascun dels projectes o processos que acompanyem, si és l'entorn on viu i es relaciona cadascuna de les sòcies, si és Catalunya, en tant que marc territorial on desenvolupem la nostra activitat. I, on hem arribat, és que segurament **l'entorn de Marges és la suma de tots aquests entorns.**

Des d'aquí, hem identificat estratègies que ja desenvolupem, i hem començat a pensar en altres mecanismes que ens permetin generar majors impactes en aquests entorns, d'acord amb la realitat de la cooperativa i de les sòcies. En aquest sentit:

- **Reconeixem els territoris on cada sòcia està implicada.** Entenem que hi ha un continuïtat entre la cooperativa i les cooperativistes i que, la participació de cada sòcia en els espais i processos col·lectius del seu territori, és una manera que tenim d'aportar el nostre coneixement, la nostra expertesa i uns determinats valors als nostres col·lectius, barris i pobles; de la mateixa manera que la cooperativa es nodreix del coneixement i l'experiència de formar part de projectes i processos des de la vivència i la participació en primera persona, i no des del rol de facilitació amb què normalment els acompanyem.
- **Ens impliquem en els espais i els projectes de què formem part.** En la mesura que participem d'un espai o projecte col·lectiu com a cooperativa, mirem de conèixer-lo i d'inserir-nos en les seves dinàmiques, alhora que poder-hi contribuir des de l'experiència i expertesa de la cooperativa.

- **Fem incidència amb els nostres clients i les persones a qui dirigim les nostres actuacions.** Treballem perquè els projectes i els processos comunitaris que acompanyem generin impactes positius al seu entorn, siguin apoderadors i inclusius. Renegociem els encàrrecs quan considerem que les condicions de partida no asseguren que es puguin donar processos realment transformadors en organitzacions i territoris. I adaptem allò que fem a les necessitats i interessos dels diferents territoris i contextos on treballem.
- **Tenim un posicionament polític clar pel que fa al nostre marc territorial d'actuació.** Hem fet una aposta clara per promoure l'acció comunitària també fora de la demarcació de Barcelona, intentant que l'accés a les reflexions, les metodologies i les eines arribin també a poblacions i comarques amb menys recursos i/o menys xarxa comunitària.

La contribució a les necessitats i problemàtiques socials

Una altra de les qüestions sobre la qual fa temps que reflexionem té a veure amb l'impacte social que generem, en relació a la feina que fem, i el rol des d'on con-

tribuïm i/o participem en els projectes i processos comunitaris. I és que, en tant que consultoria social, sovint ens situem en un rol extern, d'acompanyament i/o assessorament a altres (que són qui fan), més que no en l'acció directa dels processos col·lectius. I això, a vegades, ens genera reflexions i dubtes pel que fa a la nostra contribució a la transformació social i a l'enfortiment de les comunitats i els territoris, i ens connecta amb preguntes com «Què estem nosaltres fent per millorar la situació de les persones migrants en situació administrativa irregular?» o «Com estem contribuint a la necessària transició ecosocial?» o «Posem prou consciència a la importància d'articular estratègies comunitàries per fer front a l'auge del feixisme o de moviments d'extrema dreta?».

En aquest sentit, hem començat a reflexionar en diverses i complementàries direccions:

- **En la necessitat de definir un posicionament i una estratègia com a cooperativa pel que fa al nostre impacte social,** que ens facilitin posar més consciència i intencionalitat a les nostres accions i la nostra feina.
- En poder repensar els mecanismes que tenim, tant **per detectar les necessitats i els interessos de les comuni-**

tats i els territoris, com per poder avaluar si les nostres actuacions estan donant respostes reals a les necessitats socials existents. I, en aquesta mateixa línia, poder-ho sistematitzar i visibilitzar per nosaltres, però, ja que fem aquest procés, compartir-ho també cap enfora, mirant de contribuir en la transferència d'eines, metodologies i reflexions.

- En la importància de poder **generar espais de debat polític-estratègics** en el si de la cooperativa, conjuntament amb altres persones i/o col·lectius afins, que ens permetin pensar plegades cap a on ha d'anar Marges, què ha de fer i de quina manera, i com podem fer aquest camí amb altres i generar, així, més i majors impactes a l'entorn.

Així mateix, hem estat reflexionant sobre allò que ja fem, i hem començat a implementar algunes mesures i accions:

- En primer lloc, hem començat a **identificar i reconèixer totes les accions que fem de sensibilització, difusió, creació de models i incidència política en relació l'acció comunitària.** I fer-ho des de la mirada de la transformació social, de l'apoderament, i de la construcció de comunitats i territoris més autònoms i organitzats. Des d'aquí,

hem reforçat la línia de recerca, creació i sistematització de models i materials, perquè ens sembla que ajuda a caminar en aquesta direcció.

- En segon lloc, hem estat aprofundint en les **característiques, limitacions i oportunitats del nostre rol**, en tant que agent extern a les organitzacions, comunitats i territoris, i hem obert un debat intern sobre com podem eixamplar els impactes i la incidència des del nostre rol i, a l'hora, veure si en algun moment també podem promoure accions o processos des d'un rol diferent.
- Finalment, hem mirat d'identificar aquelles accions d'**incidència política** que estem desenvolupant, vinculades a l'articulació i/o construcció conjunta amb altres agents socials, a les hores d'activisme que desenvolupem en projectes socials o comunitaris a partir de fórmules de retorn social, a l'establiment de preus socials per facilitar l'accés als nostres serveis, a la participació de campanyes reivindicatives o al repartiment d'excedents a col·lectius i moviments socials.

La comunitat Marges

Finalment, hem obert tot un debat en relació qui és, o qui volem que sigui, Marges. En aquest sentit, i seguint les reflexions de la Guia, **estem repensant, d'una banda, quina és la nostra comunitat interna, la comunitat Marges, i, de l'altra, com ens volem relacionar amb els diversos agents** que identifiquem a l'òrbita de la cooperativa. En aquest sentit, també hem estat avançant en algunes reflexions:

- La primera, en relació a **les col·laboradores més assídues de la cooperativa, i al paper que tenen, o que podrien tenir**. Fins ara, en la majoria d'ocasions es vinculen, únicament, amb el projecte en què col·laboren -en el que formen part, també, del disseny i l'avaluació, no només l'execució-, però estem pensant de generar altres fórmules de col·laboració que puguin resultar interessants per a totes dues bandes (des de poder-les implicar en reflexions més estratègiques, a poder donar continuïtat a certs processos engegats des d'una vessant més de recerca o sistematització del coneixement, o de poder-les incorporar en espais més de supervisió).
- En segon lloc, fa temps que ens preocupa com la cooperativa pot ser una eina més, al servei d'enfortir els projectes i processos comunitaris, conjuntament amb altres persones i col·lectius que estan treballant en la mateixa direcció que nosaltres (de manera més o menys explícita). En aquest sentit, ens sembla imprescindible poder-nos **sumar, o promoure, processos d'articulació, d'aliança, i de cooperació entre professionals i activistes vinculats a l'acció comunitària**. D'una banda, per generar aliances i estratègies compartides, des dels diferents rols, encàrrecs i objectius de cadascú; de l'altra, per mirar de trobar dinàmiques que promoguin la cooperació i l'enfortiment de les unes i les altres, i no generin tensions i/o dinàmiques de competència. En aquest sentit, fa temps que intuïtivament sentim que el creixement de Marges ha de passar, necessàriament, per l'ampliació d'aliances amb altres col·lectius i/o cooperatives amb qui compartim horitzó.
- Hem estat pensant força, també, en el **paper que volem donar als clients i a les destinatàries finals de les nostres accions**. En aquest sentit, estem buscant mecanismes per donar-los un major protagonisme, tant en la identificació de les necessitats, com en el disseny dels processos, com en l'avaluació de les actuacions que desenvolupem. Pensem que el fet de donar-los un paper més actiu ens permetrà, d'una banda, articular propostes que s'ajustin millor a les seves necessitats, i, de l'altra, aprofitar aquests processos per transferir coneixements, valors i maneres de fer.
- I, finalment, el procés d'elaboració del Reglament de Règim Intern que tenim previst per aquest any, pensem que ens pot ajudar a ordenar debats pendents, i sistematitzar reflexions, pràctiques i acords en relació al **funcionament i l'organització de la cooperativa, i la cura de l'equip i de les persones que formen part, d'una manera o altra, de Marges**.

Índex de figures

Figura 1 Els agents de l'ecosistema comunitari	18	Figura 8 Taula resum dels principis orientadors i les estratègies del nivell 2	84
Figura 2 El marc de la dimensió comunitària a l'economia social i solidària	52	Figura 9 La dimensió comunitària a l'economia solidària: el marc de les diferents comunitats de referència i el model dels nivells en acció comunitària per l'economia solidària	87
Figura 3 El model de nivells en acció comunitària per a l'economia solidària	53	Figura 10 Quadre resum del model de nivells des de la perspectiva de les diferents comunitats de referència d'una organització	88
Figura 4 Els principis orientadors d el nivell 1	54	Figura 11 Passos per definir la dimensió comunitària de la nostra cooperativa	99
Figura 5 Taula resum dels principis orientadors i les estratègies del nivell 1	62		
Figura 6 Els principis orientadors del nivell 2	64		
Figura 7. Agents de la comunitat interna d'una cooperativa de treball	79		

Bibliografia

- Ajuntament de Barcelona (2016)**
Cap a una política pública d'acció comunitària.
Barcelona: Ajuntament de Barcelona
- Ajuntament de Barcelona (2009)**
Guia operativa d'acció comunitària.
Barcelona: Ajuntament de Barcelona
- Barbero, J. M., i Cortès, F. (2005).**
Trabajo Comunitario, organización y desarrollo social.
Madrid: Alianza editorial.
- Cabranes, L.G. (2000)**
Cooperativa y comunidad.
Arbor CLXV, 652, 697-714.
- European Antipoverty Network (2014).**
Foro debate 2: Participación para la inclusión y la transformación social.
Madrid: EAPN.
- ESTIVILL, J. (2013)**
Algunes consideracions sobre economia solidària i desenvolupament local. Una parella ben avinguda?
(inèdit)
- Font, J. (2014).**
Treball comunitari i moviments socials; una relació necessària i poc existent. *Revista de Treball Social.*
Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, n. 203, 36-49.
- Garcés, M. (2018)**
Ciutat princesa.
Barcelona: Galàxia Gutenberg.
- Garcia Jané, J (2017)**
Les iniciatives sociocomunitàries d'economia social i solidària i el rol dels ajuntaments.
Barcelona: Diputació de Barcelona
- Garcia Jané, J. (2015)**
Guia d'economia social i solidària per a l'administració local.
Barcelona: Diputació de Barcelona
- Garcia Jané, J. i Suriñach Padilla, R. (2019)**
Guia del mercat social.
Barcelona: Diputació de Barcelona
- Giovanni, M. (2016)**
Empresas comunitarias para la solidaridad, la educación y el Buen Vivir: un estudio de caso en México.
Otra Economía, 10(19), 185-197
- Gómez Cabranes, L. (2000)**
Cooperativa y comunidad.
Arbor, 652, 697-714
- Hierro, A., Subirachs, G. i Suriñach, R (2020)**
L'impacte de la Covid-19 sobre l'economia social i solidària: solidaritat malgrat les dificultats.
Barcelona: XES
- Laville, J.L: Asociación i Economia Solidària dins de Coraggio, J.L et alt (2013)**
Diccionario de la otra economía.
Buenos Aries, Universidad Nacional de General Sarmiento
- Lite, A. (2017a)**
La mirada comunitària a l'economia social i solidària. Oportunitats i reptes.
Treball Postgrau Economia Social i Solidària-Estudis Europeus EMISE+.
- Lite, A (2017b)**
Una proposta per repensar l'Impuls Cooperatiu de Sants des d'una mirada comunitària.
Treball Postgrau Economia Social i Solidària-Estudis Europeus EMISE+.
- Lite, A. i Mansilla, E. (2018)**
Pràctiques transformadores de l'economia solidària a Barcelona.
Barcelona: Coòpolis
- Llena, A., Parcerisa, A., i Úcar, X, (2009).**
10 ideas clave. La acción comunitaria.
Barcelona: Graó.
- Loyola, A. (2018)**
El paradigma comunitario del cooperativismo de Mondragón: mirar las raíces para repensar el futuro.
Cooperativismo & Desarrollo. 26, 113
- Marges (2020)**
Brúixola comunitària. Guia per promoure l'acció comunitària a les entitats socials.
Barcelona: ECAS.
- Migress (2018)**
La diversitat a l'economia social i solidària: una qüestió pendent.
Cooperació Catalana, 423, 16-18
- Montsalve, L. (2017)**
La intercooperación en la economía social y solidaria: casos en Barcelona.
Treball Final Postgrau Economia Social i Solidària-Estudis Europeus EMISE+.
- Ponent Coopera (2019)**
Al voltant de l'economia social i solidària.
Lleida: Universitat de Lleida
- Razeto, L. (1994)**
Economía de solidaridad y mercado democrático: fundamentos de una teoría económica comprensiva.
Santiago de Chile: Ediciones Uvirtual
- Rendueles, C. (2018).**
Compromis i acció col·lectiva.
Barcelona Metròpolis, 109, 56-61.
- Rojas Herrera, J.J (2007)**
El paradigma cooperativo en la encruzijada del siglo XXI.
Sherbrooke: Universitat de Sherbrooke
- Rojas, J. (2020)**
L'Economia Social i Solidària i les classes populars: vides paral·leles? Opcions.
Documenta en línia <https://opcions.org/opinio/economia-social-solidaria-i-classes-populars/> [Consultat 23/11/2020]
- Rosell, G. (2017)**
Les tensions ideològiques en la pràctica del cooperativisme.
Treball Final de Màster en Intervenció i Investigació en Psicologia Social, de la Universitat de Barcelona
- XES (2017)**
Esmolem les eines. Debats de l'Economia Solidària per a la Transformació Social.
Barcelona: PoHlen Edicions, Tigre de Paper i Icària Editorial
- XES (2015)**
Proposta d'una Llei d'Economia Social i Solidària a Catalunya.
Xarxa d'Economia Solidària.
- Zamora, M. (2018)**
Emprenedoria cooperativa i incidiència social: una aproximació des de la perspectiva de gènere.
Treball Final del Màster d'Estudis de Dones Gènere i Ciutadania

